Digitized by Google

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186261591

Digitized by Google

1504

Ex libris [illegible] Zahradnik 1897. XI

NAŠA OMLADINSKA LITERATURA.

J5097

NAPISALA

JELICA BELOVIĆ-BERNADZIKOWSKA.

PREŠTAMPANO IZ „ŠKOLSKOG VJESNIKA“, IV., 1897., 7. i 8.

SARAJEVO.

ZEMALJSKA ŠTAMPARIJA.

1897.

Digitized by Google

Digitized by Google

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ
SLOVANSKÁ KNIHOVNA
V PRAZE

122324

J 5097

Naša omladinska literatura.

Piše **Jelica Belović-Bernadzikowska.**

Kad večernjica zvoni
Za jedno oko znam da suze roni...
.... I slušam opet pjesme, priče, bajke
Iz usta mile dobre moje majke....
Po *H. B.*

Blaženo ono doba, kada se još sve vjeruje i svemu se nadamo! Blaženo ono doba, kada uživamo slušajući krasne priče o kraljeviću, koji dolazi po skromno djevojče, o vilama sa zlatnim haljinama i o gorskom divu, koga jedan udarac junaka strovali u smrt; blaženo doba, kada još sve želje, sve nade naše imadu tu jednu jedinu poantu: „Kada budem veliki!“ Ne znamo onda, ne slutimo, da nam se onda, kada odrastemo, svijet u drugojačijim šarama prikazuje, ne znamo, da je odraslu čovjeku teže pisaće perce u ruci, nego djetetu ona golema sablja, kojom junak iz priče ubija diva...

O, kada samo u lijepom našem uzgojnom radu ne bismo nikada zaboravili, da smo i mi nekada mali bili! Koliko bismo time neugodnosti našoj dječici prištedili, kad bismo se sjećali, što je nama nekada drago, a što nedrago bilo! Na žalost mi na sve to prebrzo zaboravljamo! Mi zaboravljamo, da je i naš dječji razbor nekada bio sasvijem na čistu o svemu, što bijaše neumjesno i škodljivo u uzgojnim načelima naših nekadanjih uzgojitelja, jer se i odviše čvrsto držimo tradicije, koja je najbolje izražena u ovim riječima: „Ovo nama nije škodilo, ne će dakle ni našoj djeci škoditi!“ Kako smo kratkovidi, kako smo sofistični! Kao da je zbilja čista istina, da nama naš uzgoj nije ništa škodio!

Škola i dom potpomažu jedno drugo na putu takih zabluda. Ama koliko ima, te smo još stenjali pod pritiskom sistema lokacije, po kome je dječiju vrsnoću poput materijalne robe valjalo izmjeriti na centigrame i miligrame, da se tako na dlaku ustanovi red, kojim će u školi sjediti po svojoj za toliko i toliko nuanca višoj ili manjoj valjanosti. Ali dječija duša ne ide na kantar, a učitelja jedan put prevari oko, drugi put srce, pa taj sistem onda mnogo puta bijaše uzrokom, da se u srcu dječijem razvila nenavist i mržnja, i da su djeca otupila naspram svake školske nagrade! Moderna školska disciplina korisno je doduše školanje duha; ali primjenjivana bez osvrtanja na dječiju individualnost, bez ljubavi naspram djece i bez razumijevanja dječije ćudi, lako ona dječiji duh ubija i umara.

I djeca kao i mi odrasli teže za užitkom, jer i ona već znadu, šta je to uživanje. Ama kako da ne znadu? Zar nijesu našla onu čarobnu zemlju, kojom ne vlada opora disciplina, u kojoj se mogu po miloj voljici naužívati zlatne slobode u svojim mislima

Digitized by Google

i željama; zar nijesu već i ona upoznala nepresušivi izvor duševne naslade u zemlji poezije?... Ali je li sve ono poezija, što smo za njih nakrcali u našoj omladinskoj literaturi?!..... O, kamo sreće?...

Na ovo zamašno pitanje odgovara moderni jedan prijatelj mladeži i pedagog; krasnom i opsežnom jednom radnjom daje on strog odgovor pod nelaskavim naslovom: „Das Elend unserer Jugendlitteratur[1])“. O vi omladinski spisi, na šta me vi sve sjećate! Koliko je dragocjenog zanosa na vas u ludo potrošeno, kolika ste bolešljiva čeznuća probudili! Vi ste neiskusnu djetinju ljubav vodili u daljine, koje nijesu na našoj zemlji; vi ste ih vodili k ljudima, koji nijesu s nama jednaki! Vi ste nas u djetinjstvu toliko puta slatko prevarili, dok nam jednoga dana ne dogje u ruke druga jedna knjiga, knjiga pjesnika, koja nam otkri pravu poeziju, koja u nama probudi prezir naspram svih onih neumjetno skovanih omladinskih priča, naspram svih putopisa o Indijancima i o drugim čudovištima... A gle danas, kada mi nijesmo više djeca, ipak našoj djeci opet dajemo u ruke ono, čega smo se mi onda zasitili! A za što? Jer tradicija tako hoće! Je li to pravo? Je li to zdravo?

„Pa što ćemo da damo našoj djeci u ruke?“ „Zar da im damo samo najbolje pjesnike?“ — tako čujemo gdje nas neki pitaju. Nije li dosta, ako u knjizi za omladinu ima religijozna, patriotična ili poučna tendencija u vidu, primjerenu dječjem shvaćanju? U čemu bi inače bila njena zadaća.....

Na sve nam to odgovara oštar kritičar Heinrich Wolgast, pošto uze baklju u ruke i njome nam kritično osvijetli najpoznatije i najraširenije omladinske spisatelje i spisateljice. I da on to ne čini u laskavom tonu, vidi se već iz njegove devize: „Fort mit den specifischen Jugendschriften — die Jugendschrift in dichterischer Form muss ein Kunstwerk sein!“ — a kazuje nam to i motto, koji je postavio na čelu svoje krasne radnje: „Ako za mladež pišeš, onda ne smiješ za mladež pisati.“ (Theodor Storm.) Veoma umjestan paradokson!

Ova stroga kritika obuhvata doduše samo njemačku omladinsku literaturu, no kad je pomno čitamo, i nehotice nas podilazi neugodno čuvstvo, koje bi se dalo ovako stilizovati: „Jao, ama ovo se i nas tiče!“ To je megjutim lako razumjeti, ta zar nijesmo od Nijemaca mnogo toga naučili i poprimili? Mnogo dobra, ali i mnogo nedobra; sa cvijećem i mnogo korova, za žitom i mnogo pljeve...

*

„Gdje ću da te spopanem, beskrajna — neprirodo!“ tako kliče Wolgast, pa onda mirnom i sigurnom rukom udara na čitavo jato knjiga za mladež, na ovu hydru sa hiljadu glava. U njegovom tonu doduše nema mnogo strasti, jer on svoga protivnika obično njegovim vlastitim oružjem bije, pošto na vidjelo iznosi pokušaje iz najpoznatijih omladinskih pisaca, i to baš onakve pokušaje, koji sami sebe osugjuju, u kojima ima zbilja neistinitih činjenica, psiholoških nezgrapnosti, očevidnih protivnosti, divlje fantasterije i formalnih pogrješaka. U svemu se vidi, da pisac skroz na skroz poznaje omladinsku literaturu, u svemu se vidi, da on za djecu traži čista, umjetnička djela.

Ne daje nam doduše odregjene definicije za takva umjetnička djela; ali nam svakako dosta kaže, da nas predobije za svoje nazore. Svaku odregjenu tendenciju naprosto zabacuje; on hoće da mladež vodi na brdo, kako bi se ondje mogla naživati divna izgleda; ako mladež pri tome ima korisno tjelesno gibanje, svjež zrak, ako putem nabere mirišljivog cvijeća, ako nagje kukaca i lepirova, to mu je samo od sebe

[1]) Das Elend unserer Jugendlitteratur. Ein Beitrag zur künstlerischen Erziehung der Jugend von Heinrich Wolgast. Hamburg 1896.

Digitized by Google

razumljivo; no glavno mu je svakako divni izgled na brdu i uživanje sa ovoga pogleda u daljinu.

S ovoga stanovišta prosugjuju i osugjuju Merget[1]) i Wolgast ona običajna „preragjivanja za mladež“, koja vazda originalno umjetničko djelo vandalski razoravaju. „Ili je knjiga dječjem shvaćanju priudešena, kao n. pr. Robinson, onda neka je djeca čitaju u istoj onoj formi, u kojoj ju je autor napisao; ili knjiga nadilazi intelektualno i moralno shvaćanje djeteta, kao n. pr. Don Quixota i Gulliverova putovanja, onda neka je djeca ne čitaju, dok im duševna snaga za takvo štivo ne ojača.“ Obično se upravo brutalno ovakva umjetnička djela „preragjuju“, a uz ove i mnoge Grimmove i Andersenove bajke i Hebelove pripovijesti. Wolgast je ovakvo preragjivanje zgodno nazvao „geistlose Verwässerungen von Meisterwerken“. Lijepo za to kaže u predgovoru svoje radnje: „Diese Schrift hat ihren Zweck erfüllt, wenn es ihr gelingt, die Schulmänner auf eine bedauerliche Lücke im System der heutigen Pädagogik aufmerksam zu machen, den Litteraturfreunden eine Quelle des litterarischen Banausenthums aufzudecken, und..... von der grossen Gefahr zu überzeugen, welche die Lectüre der specifischen Jugendschrift für die Bildung der Kinder mit sich bringt“.

*

Omladinska literatura — veli Wolgast — stajala je vazda u uzročnoj svezi sa onim uzgojnim načelima, koja u izvjesno doba vladahu i koja bijahu produkti povjesnog razvitka. Uzgojne misli reformacije postaviše na mjesto legenda nove katekizme, pjevanke i biblije, a kasnije biblijske povjesnice. Kasnija pobjeda Rousseauvljevih ideja u filantropističkoj formi iznijela nam je one tobože prave „knjige za djecu“, u kojima autor silazi do djeteta, da ga pouči i uzgoji. Romantična reakcija Napoleonovog doba dala je opet djeci priče i bajke, crkveno-političnо doba dalo je djeci nabožno-feudalne pučke i dječje knjige tako zvanih „Spinnstuben“-autora. U novoj njemačkoj državi pobijedila je napokon misao o narodnom uzgoju, a ovom povjesnom preobratu podoba patriotična omladinska literatura. Tako bijaše u Njemačkoj, otkle je obično i k nama dopirnuo onaki duh u literaturu, kakov bijaše ondje u premoći. Iz doba svih ovih literarnih pravaca nakrcala se nepregledna množina knjiga na tržištu za našu omladinu, odakle se svake godine raznose u ruke hiljade i hiljade djece, da im podmire epske potrebe njihove duše.....

Kad bismo se sada zapitali, u koliko je škola ispunila svoju zadaću, u koliko je djecu naučila s interesom čitati, onda moramo pošljedice školskoga rada u kasnijem životu djece potražiti. Nastavni planovi i ispiti ne kazuju nam ovdje ništa; dok mišljenje i djelovanje, posao i užitak, što ga odrasli traže i koji ih zadovoljava, školi tek daje autentično osvjedočanstvo. Kako i što mladež čita, kada jednom izigje iz škole? Jedan dio obično se sasvijem dragovoljno odriče svakoga čitanja: škola u toj djeci nije umjela da razbudi trajnu ljubav za knjigom. Drugi dio prihvaća se doduše čitanja, štiva, ali obično takoga, kojim se samo vrijeme ubija ili kojim čak značaju svome škodi; u toj djeci škola nije umjela da uzgoji zdrav sud i prav izbor i interes. Najmanji dio školske djece čita kasnije tako, da mu od čitanja dolazi prava korist, a to mnogo, veoma mnogo znači..... U kome dakle pravcu leži nevolja naše omladinske literature, u kome pogrješka nastojanja škole oko čitanja?.....

Wolgast nam sasvijem jasno odgovara i na ovo pitanje učiteljske naše savjesti: „Unterhaltung in der Form der Dichtung — in diesem Begriffe liegt das ganze Elend der Jugendschriftstellerei beschlossen.“ Učitelj mora sam u prvom redu

[1]) Merget: Geschichte der deutschen Jugendlitteratur 106. str.

Digitized by Google

biti skroz i skroz proniknut poetičnim čuvstvovajem i literarnom naobrazbom, jer će samo onda u djeci moći da razbudi pravi i trajni interes za liepu knjigu, pouzdano ćućenje za ljepotu, i čistu nasladu u čitanju našega literarnoga blaga. Ovo će ga čuvstvovanje pratiti i u kasnijem životu, u kakve god prilike dogje, ova će mu šveta ljubav naspram lijepe knjige poput angjela čuvara stajati uz njega i onda, kada ni jednu ruku zaštitnicu uza se ne bude imao. Uzmimo samo radničko ili seljačko dijete, koje kasnije dogje u fabriku ili u službu, gdje sa svih strana pogibao na njega vreba. Čime će da se krijepi? Blago njemu, ako je u školi naučilo s korisnim interesom čitati, ali teško njemu, ako mu duša teži samo za takvom hranom, koja više škodi, nego što koristi! Škola je samo onda pravo ispunila jedan dio svoje uzgojne zadaće, ako je u djeci njegovala sposobnost za poetično uživanje, a ako to nije učinila, onda je mimoišla osnovni uslov jednoga od najznamenitijih pravaca duševne naobrazbe. Omladinska knjiga treba da bude vazda uzgojno sredstvo. Pravo kaže Herder: „Jedna jedina je knjiga često za čitav život pokvarila čovjeka, kao što opet može jedna jedina knjiga čovjeka dobro uzgojiti.“

Dijete, koje čita, produkat je kulture, a dijete koje odviše i samo sebi za zabavu čita, produkat je nadrikulture ili barbarstva u kulturi. Pravo za to čini moderna pedagogika, što nastoji, da dječje praznike ispuni igrom i lakim radom ; ali ne čini pravo, ako slijedi nazoru filantropa, ovih osnivača specifične omladinske literature, koji u dječje štivo pometaše same tendencije. Tendenciji pak ovdje mjesta nema, jer koliko iz pedagoških toliko iz socijalno-političkih razloga moramo o tome nastojati, da umjetnički uzgoj mladeži mnogo više preuzme mah, dok se je dosele vazda pjesnička forma za ljubav tendencije na zlo upotrebljavala. Divno o tome kaže Wolgast: „Die Cultur des poetischen Genusses ist vielleicht der wichtigste Theil der künstlerischen Erziehung; denn die Gabe, poetisch zu empfinden, ist nächst der musikalischen Empfänglichkeit der verbreitetste ästhetische Sinn.“ Poetički osjećati kad pročitaš lijepu pjesmu, više vrijedi, nego ako umiješ istu pjesmu i s najvećim patosom rastumačiti. Samo pravi pjesnici neka dakle budu naši omladinski spisatelji, i što oni stvore, to ne će nikada izgubiti općenitu literarnu vrijednost, ma i bilo napisano prema dječjem shvaćanju. Goetheov „Der getreue Eckart“ i Stormov „Pole Poppenspäler“ ostaće vazda umjetnička djela i vazda će čitaoca, koji umije umjetnički osjećati, zaokupiti svim čarom poezije, makar da je to lektira za mladež. „Slog neka je djetinji, ali ne djetinjast“, — to je jedan od glavnih zahtjeva. Preradovićeve pjesme „Ruža i ljubica“, „Dvije ptice“, „Ribar“, „Veselje mladosti“, „Starac klesar“, „Božji sud“, „Putnik“, „Djed i unuk“, „Majka kod kolijevke“, „Pozdrav domovini“, „Rodu o jeziku“, „Jezik roda moga“, „Naša zemlja“, „Laku noć“, „U oči blagdana“, pa od „Noćnih pjesmica“ treća, četvrta i peta, kao da su baš za omladinu napisane, makar da Preradović nije omladinski pjesnik. Ne možemo za to dosta nahvaliti Zagrebačko humanitarno društvo „Dobrotvor“, koje od najnovijeg doba izdaje jeftinu „Knjižnicu za mladež“ u kojoj izlaze izabrane pjesme naših najboljih pjesnika. U tim pjesmicama ima zdrava i jedra misao i lijepa uzorna forma, čega ćeš rijetko naći u naših „specifično“ omladinskih pjesnika. Pa onda i Šenoa ima prekrasnih pjesama: „Tri riječi“, „Radi“, „Božja plahtica“, „Zagrebu“, „Kakvu Hrvati djecu jedu“, „Junaci gologlavci“, „Šljivari“, „Lavov dvor“, „Kugina kuća“, „Božji sud“, „Mala Ružica“. I ovim će se lijepim pjesmicama mladež odista koristiti, jer su pune krasnih uzgojnih misli, čega joj i najviše treba. Istina, mnogih stvari ne će možda još sada posve razumjeti, ali će ih upamtiti i u zrelijoj mladosti o njima razmišljati. Neke od ovih Šenoinih pjesama izdao je takogjer „Dobrotvor“. Pri zajedničkom literarnom izvoru za odrasle i za djecu ima uzgoj

Digitized by Google

najveći interes. Istom od vremena filantropa puče nesretni jaz izmegju knjige za djecu i knjige za odrasle. Lijepo nam Goethe kaže o svojoj mladosti: „Onda još ne bijaše knjižnica za djecu.“

I stari sami onda još mišljahu kao djeca, pa im bijaše drago, da svoju naobrazbu prenesu i na potomke svoje. Osim Komenskoga „Orbis pictus“, nijedna knjiga te vrste ne dogje nam ruku. Goethe nam i dalje priča o porodičnim knjižnicama onoga doba, te veli, da je u njima obično bila samo folio-biblija od Meriana sa slikama, Gottfriedova kronika, takogjer sa slikama, za tim Accerra philologica puna basni, mita i čudovišta, pa k tomu Ovidove metamorfoze; i tako mu mlada pamet bijaše brzo nakrcana mnoštvom slika i dogagjaja, koje je neprestano preragjivao u nemirnom mladenačkom duhu.

Fénelonov Telemak i Robinson Crusoe bijahu mu najmilije knjige! Poslije se stadoše širiti „knjige za puk“, koje poradi jeftine cijene bijahu štampane na upojci, gdje su slova sasvijem nečitljiva izišla. Goethe i djeca njegovoga doba kupovahu te knjige za nekoliko novčića. „Der Eulenspiegel, die vier Haimonskinder, die schöne Melusine, der Kaiser Oktavian, die schöne Magelone, Fortunatus mit der ganzen Sippschaft“, svi su ovi kićeni naslovi mamili dječje oči i onda podmirivali njihovu „Lesewuth“, kako Goethe veli. Kao mladić čitao je Canitza, Hagedorna, Drollingera, Gellerta, Creuza i Hallera, pa Kloppstocka, a kasnije za francuske vojne Racina, Molière i Corneilla. Navedosmo Goetheovu mladenačku lektiru za to, da pokažemo golemu razliku izmegju „nekoć i sada!“ Onda mladež čitaše mite i herojske priče starih, Homera, Vergila i pučke priče srednjeg vijeka, bibliju i kroniku rodnog grada, najnovije pjesnike, Kloppstockovu mesijadu, Racina, Molièra i Corneilla, dakle sama klasična odabrana djela — a danas, a sada čita štokake besposlice i knjige bez vrijednosti po predmetu i formi iz naše omladinske literature!

Otkako je Fröbel izrekao epohalnu riječ: „Hajdete da živimo samo za našu djecu!“ sve je došlo drugojačije... Od prevelike revnosti oko djece prevršilo se u mnogome. Stadoše preragjivati i prekrojavati sve, što god se je samo iole moglo: znanost, religiju, etiku i poeziju, i ne sluteći, da su time djeci više naškodili nego koristili. Pravo kaže za ono doba Wolgast: „Zwischen Kindern und Erwachsenen that sich eine tiefe Kluft auf. Dort auf erhöhtem Sockel das Kind, hier anbetend und in dienendem Eifer sich selbst vergessend der Mann.“ U tom pravcu razvijala se je omladinska literatura kroz čitavo jedno stoljeće. To se dakako sada na jednom ne može popraviti. Nemoguće je, da se za čas opet povratimo u ono blaženo doba Goetheovog djetinjstva; a ipak nam valja u interesu estetičkog uzgoja ostati stalnim pri načelu, koje treba da vrijedi kao norma: da sve, što djeci dajemo za čitanje, a osobito poezija, mora biti umjetničko djelo. A što je umjetničko djelo? — pitaće, znam mnogi. O tome mogu doduše da nastanu veoma različita mnijenja, ali neka ih nastane Bog zna koliko, ipak svakolika ne će porušiti općenitu istinu: što god naobražen odrastao čovjek dobra ukusa čita s nasladom, to je uopće umjetničko djelo, a sasvijem je svejedno, je li pisac to djelo napisao za mladež ili za veliku publiku. Evo n. pr. Stormova bajka „Die Regentrude!“ Ovu je pjesnik jednom svom prijatelju za njegovu djecu preporučio, a ovaj je pročita pred nekim grofom, koji ga je slučajno posjetio. I svjetski naobraženi ovaj gentleman, grof, nije se mogao dosta nahvaliti prelijepe ove bajke, te reče, da mu je bila „ein wahrer Hochgenuss“. Djeca je čitahu isto tako rado i s jednakim uživanjem. Djeca uopće čitaju više srcem, nego razumom, djeca se rado zanose velikim ljudma i sjajnim primjerima. U lijepoj knjizi dijete ushićeno gleda svoje mlagjahne idejale i dragovoljno se podaje utjecaju štiva. Istina je,

Digitized by Google

da odrastao čovjek drugojačije i dublje čuvstvuje, nego dijete; ali to je baš neiscrpivi blagoslov prave poezije, što je ona kao cvijet, koji svojim mirisom svakoga prema njegovim sposobnostima potpuno udovoljava. Što god dakle nama u literaturi ne daje užitka i poetične naslade, ne dajmo toga ni djeci našoj! Nije li to veoma praktična oznaka u našem izboru, što ćemo da dademo djeci, a što ne? Trajna je tekovina ona pedagoška era, koju je Rousseau započeo svojim zahtjevom, da valja lektiru za mladež pomno odabrati, a još pomnije nadzirati. Na žalost se svuda na to premalo pazi!

Pravu estetsku nasladu može dijete da ima samo pri onakvom štivu, koje razumije i koje nije iznad njegova shvaćanja. Uzmimo n. pr. Stormovu novelu „Pole Poppenspäler", ovo je pravi biser štiva za mladež. Predmet joj je doduše ljubav, ali se novela strogo toga drži, da prikaže samo ona čuvstva, koja dijete može da razumije; — velim „novela" a ne pjesnik. Pjesnik Storm ne će svoj predmet da strpa ni pod kaku silu[1]), već ga „obragjuje prema njegovim nutarnjim zahtjevima", i prema tomu onda bira „die beliebte Rahmencomposition". Junak ove pripovijetke priča svoju sudbinu nekom svom dobrom znancu, nekom zelenom mladiću. S ovoga stanovišta može se djetetu pričati ljubavna pripovijest, a da se pri tom ostane — bez ikake sile — kosekventan svojim nazorima. Storm je umjetnički riješio svoju zadaću! Pa kad onda uz ovo djelo postavimo ljubavnu pripovijetku neke spisateljice Johanne Spyri, onda ćemo istom pravo vidjeti, kako je u nje umjesto umjetničkog djela nastala prava kobna „Eulenspiegelei". I u njezinoj je pripovijeci predmet ljubav, a knjiga je pisana za zreliju mladež. Junakinja pripovjesti zaljubljena je u nekog glumca, te nam napodrobno crta svoja čuvstva, a spisateljica onda ovo talasanje slatkih ćućenja u djevičanskim grudima naziva — prijateljstvom. Ona time želi, da zašuti onu riječ, kojoj je smisao djetetu ipak poznat, i kojoj značenje spisateljica opširno opisuje na dugim stranicama, ma da i sama znade, da dijete ili ne može da razumije ovako napotanko opisano ćućenje ljubavi i da ga svojim čuvstvom prati, ili da ga barem ne bi smjelo razumjeti i s njime sučuvstvovati. Zaista pravo kaže Wolgast: „Wo fass' ich dich, unendliche — Unnatur?"

Dječji duh želi, da ga lektira bez prestanka mami, on bez prestanka traži nov interes, nove dogagjaje. Dijete se dakle samo radi novih predmeta veseli, a estetski interes, naime veselje nad formom, mora uzgoj istom u njega da razvije. Razlika izmegju interesa za dogagjaje i za formu ne čini nam se u prvi mah velika, a ipak su to čitava dva zasebna svijeta: svijet umjetnosti i svijet barbarstva. Za oba pravca interesa ima megjutim u duši dječijoj lijepa klica. Dijete osobito voli sve ono, što je neobično i čudnovato; ali mu je takogjer veoma drago, ako mu prikazivanjem dogagjaja zalaziš u najsitnije podrobnosti. Pravo je dakle imao Rousseau, kada je tražio, neka Robinson za dugo vrijeme bude jedina knjiga njegova uzgojenika![2])

Lako ćemo megjutim razumjeti i to, za što je djeci tako drag taj Robinson! U njemu se dječjemu duhu zadovoljava u svakom pravcu! U njemu ima tušta i tama dogagjaja! Eno bijeg iz očinskog doma, eno brodolom, eno samoća na ostrvu, eno belest u osami, eno ljudožderi, eno boj sa divljacima i t. d. Sve su to dogagjaji

---

[1]) Otmena mladež ostavlja proste pjesme na strani.
Vrsnik u poslu umije prirodu ljupko začinit,
Kada čitaće zaslagjujuć uz to i korist im nugja. (Horac.)

[2]) Nema zaista mnogo u našoj književnosti, što bi imalo istinsku vrijednost za djecu. Zlatne pjesmice Jovana Subotića, Čika-Steve i Zmaj-Jovana, Ivkanca, Krunoslava Kutena i Milakovića i Pogačićeve — a u najnovije doba malo odviše sentimentalne Imove — eto to su imena naših odabranika, a ostalo je većinom „književni korov", kao što dobro veli „Školski Vjesnik". (Sv. 3.—4. 1897.)

Digitized by Google

veoma neobični i čudnovati. Pa onda i način, kojim je sve to opisano, ti psihološki vjerni osjećaji, ta sila nepodrobnosti; sve to u velike zadovoljava djetinji duh. Pravo je rekao Hermann Hettner: „U Robinsonu obragjeni su dogagjaji i činjenice skroz na skroz umjetnički — — sve se tu tako jednostavno i jasno pripovijeda, sve tu izlazi sasvijem prirodno i neposredno iz svakog pojedinog položaja, te iz svakog pojedinog raspoloženja glavnog junaka! Nije dakle čudo, ako odrastao čovjek Robinsona čita s istim veseljem i zanosom, kao nedoraslo dijete, koje još ne može da razlikuje ono, što je izmišljeno od onoga, što je istinito. U Robinsonu je svaka sitnica, svaka malenkost brižno i prijazno opisana, te s najvećom prirodnošću i psihološkom potankošću ocrtana.“ „O, Robinson, du Wundermensch, du Heros der Kindheit!... O Robinson, du Buch der Bücher, du heilige Schrift, in Kinderherzen geschrieben, du echte Kinderbibel für alle Zeiten...“ tako kliče Bogumil Goltz u opravdanom zanosu.

Dobro je znao Rousseau, kakov zamašni uzgojni dojam vrši čitanje ovakog umjetničkog djela, kao što je Robinson! Ponovno i ponovno čitanje ovakvih djela, kao što je Robinson, koji je preveden u sve evropske jezike, mora da budi i unapregjuje uživanje u intimnoj, naime u umjetničkoj nasladi. Ovakva djela valja više puta čitati. Kamo sreće, kad bi već jednom u našoj omladinskoj literaturi klasična umjetnička djela potisnula sve one pseudo-pjesnike i pjesničiće, te sve bajagi-spisatelje i spisateljčiće, kojih danas ima tolika množina!!

Osobito je ganutljivo ono mjesto, gdje Wolgast govori o pripoznanju, koje pravi pjesnik izgleda od velike publike, za kojom on svom dušom i s punim pravom teži, ali često — uzaludno — teži. Ove se njegove duboke i istinite riječi tiču i nas i naše čitalačke publike. „Ein grosses Interesse an der Erziehung zur litterarischen Genussfähigkeit hat die Litteratur selbst. Mit Recht klagen unsere Dichter über die Theilnahmslosigkeit des grossen Publicums. Während die Autoren der Hintertreppenromane Hunderttausende verdienen, wissen Dichter, die das Entzücken der Kunstsinnigen sind und der Stolz der Nation sein müssten und dereinst sicher werden, ihre alltäglichen Bedürfnisse nicht zu bestreiten. Kein Volk lässt seine feinsten Geister so elend darben wie das deutsche!“ Blago nama, kada bi barem i pošljednja rečenica bila istinita!

Odziv iz duše puka, koji sluša svoga pjesnika, taj odziv hrani i bistri pjesnički žar. Schiller nam u svome distihonu otvara još znamenitiji pogled, kada veli:

„An der Glut des Gesanges entflammten des Hörers Gefühle,
An des Hörers Gefühl nährte der Sänger die Glut —
Nährt' und reinigte sie! der Glückliche, dem in des Volkes
Stimme noch hell zurücktönte die Seele des Lieds.“

Ovi su distihoni iz prekrasne pjesme „Die Sänger der Vorwelt“.

Kao što prijazno pripoznanje velike publike u pravom smislu riječi hrani dušu pjesnikovu, tako hrani i njegovu pjesničku snagu. Ako mu uzvišena riječ nagje odziva u zanesenoj duši naroda, onda ta riječ raste i raste, dok ne postane svemožnom snagom, koja će otvoriti novo doba. I za to krasno i pravo reče Wolgast, da je jedna od najznamenitijih zadaća literata, pjesnika i kritičara „die Massen litterarisch consumfähig zu machen“. Amo bez sumnje ide i ona nada sve velika pažnja, kojom valja da pratimo sve ono, što mladež za čitanje dobije u ruke. Sadašnji mali čitatelji i čitateljice internacionalnih, kao što i narodnih i indijanskih pripovijedaka i „Töchteralbuma“, zadovoljiće se, kad odrastu, kakim god novinama ili najlošijom lektirom za zabavu. Samo da se nešto čita. Ukus ovake mladeži za uvijek je pokvaren, ona nikada ne će moći da osjeti pravu poetičnu nasladu, kad joj jednom bogoduhi pjesnik pane na ruke.

Digitized by Google

Njezina je mašta obikla na štokakve grozomornosti i glupi „bombast“, pa je otupila za intimne dražesti lijepe knjige. Wolgast strogim riječma kori ovaj „gewöhnlicher Schund“ i njegovu „Effecthascherei“ ove „Hurrahskribente,“ „Pfuschere“ i „Auchdichtere“ i „Frömmelnde Poesietanten“, ovu „Afterkunst,“ te žalosnim tonom pita: „Wie kann die Muse ihre feinen Fäden hier anspinnen, wie kann sie diesen entnervten Geistern etwas bieten; denn die entgegenkommenden Fühler der Seele sind ja breitgeschlagen und eingetrocknet?!...“ (str. 39.).

*

Razvijati sposobnost za poetičko ćućenje svakako je prva zadaća omladinske literature, ali se za to ipak pitanje o intelektualnim i moralnim pošljedicama njenim ne može mučke prijeći.

Moderni omladinski spisatelji na gusto su svoje pripovijetke protkali tuštom i tamom tendencija, oni uz to žele da mladež u pripovijetkama uči povijest, geografiju, prirodopis, pače i istu fiziku. I na to veoma znamenito uzgojno pitanje odgovara nam Wolgast: „Der Verfasser mag sein Werk noch so schlau und unauffällig mit Wissensstoff gespickt haben, dem kleinen Leser bleibt die „Geschichte immer die Hauptsache, und das realistische Füllsel lässt er meistens bei Seite. Hier ein Brocken Wissen und dort ein Brocken Handlung, dabei kann die Weihestimmung wissenschaftlichen Lernens ebensowenig gedeihen, wie die Stimmung poetischen Genusses“. Mala djeca još nekako i primaju pouku u prijaznoj i lijepoj odorici pripovijetke; ali odraslija djeca čitaju s razbugjenim, živim čuvstvom, prate dogagjaje s najvećim interesom, pa za to u čitanju vazda preskaču onu umetnutu pouku. I engleski pedagog, profesor Fred. L. Holtz u državnoj učiteljskoj školi u Mankato Minu, o ovakovim pripovijetkama govori u istom tonu: „One style especially is commonly used, and presents natural objects in a personified way. Natural facts are interwoven with the text of fairy tale. The idea is that thus the pill is sugarcoated, and that distasteful or insipid facts of nature are swallowed unconsciously by the child. Others may say that this is only to present the nature lesson in a way pleasing to the child, so that its wandering attention may become fixed on the lesson“ [1]). Piscu nikoji razlog ne opravdava ovaki postupak. Holtz u toj stvari govori sasvijem sa Wolgastovog stanovišta, i gotovo da govori njegovim riječma. Zaista zanimljiva pojava, tim više, jer su oba pisala o istom predmetu, jedan s ove, a drugi s one strane oceana. Bilo je megjutim mnogo pedagoga, koji su ovaj poučni pravac u omladinskoj literaturi u velike zastupali, a megju ovima i neki Wilhelm Bölsche[2]). No Wolgast nazivlje njegovu radnju simptomom ogromnog nepočitanja naspram pedagogike, naspram omladinske literature. Njemu se samo čista poezija, samo pravo umjetničko djelo svigja u ruci djeteta, jer ona jedino duh djetinji zadovoljava u svakom pravcu, pače i u poučnom. To mu potvrgjuju i Schillerovi stihovi:

„Nur durch das Morgenthor des Schönen
Dringst du in der Erkenntnis Land.“

Ne valja da se damo podmititi onim zamamljivim riječima: „za pouku“, koje moderni omladinski pisci meću pod naslove svojih djela! Ta i u djelima jednoga

---

[1]) Vidi Education. Boston, May 1896. Obično se primjenjuje špečijalan slog, pa se prirodne stvari prikazuju personifikovane. Prirodne se činjenice prepliću sadržajem bajki. Time se namjerava pilulu tako ošećeriti, da djeca neukusne ili glupe prirodne stvari i neznajući progutaju; i ako neki govore, da to za to tako biva, da se djetetu naravna pouka u ugodnom obliku pruži, tako da mu se nestalna pažljivost pripne uz štivo.

[2]) Wilhelm Bölsche: „Mädchenlectüre“. „Zukunft.“ (Jahrgang 1895. Nr. 12.)

Digitized by Google

Heinricha Kleista, jednoga Coopera, jednoga Storma, Andersena, Grimma, Liliencrona pa onda jednoga Preradovića, Šenoe, Zmaja, Gjalskoga, Kozarca, Badalića, Mažuranića, Gundulića, ima takogjer „pouke“, ali onakve, kakvu samo pjesnik dati može, pouke, koju nikada više ne zaboravljamo, ako nam se je jednom srca prihvatila!... Mnogo je bolje, ako dijete čita malo, ali vrijednih knjiga, nego ako mnogo toga samo letimice površno preleti. Čim je jednu knjigu malo prolistalo — „durchgenascht“, — već se sa žurbom zle savjesti popašno laća druge. To je psihološka osnova one činjenice, koju smo već često posmatrali i koju bibliotekar dr. Karlo Bernhardi ovako crta: „Ne mogu, da dosta istaknem, neka se djeci ne daje mnogo čitati, jer je iskustvom potvrgjena istina, da će ono dijete mnogo bolje i pouzdanije duševno i tjelesno napredovati, koje malo, ali samo dobre knjige čita i opet ponovno čita, makar ih već naizust znalo, nego ono drugo, koje nezasitnom gladi čitave biblioteke guta“ [1]). (Strana 45.)

Umjetničko djelo ne utječe samo na estetski razvitak, ne služi samo poetičkoj nasladi, već u velike potpomaže razvitak značaja mile naše omladine. Kao što svaka duševna naslada, tako i ova poetično umjetnička uzdiže srce ljudsko. Na jakim krilima diže se zanosna duša daleko iznad zaparne i smradne atmosfere prostote. Radost širi srce. U tome je onda razpoloženju ono pripravno, da goji čuvstvo samozataje i ljubavi bližnjega, iz koga opet niču plemenita djela jake volje. I tako pravo umjetničko djelo i u intelektualnom i moralnom pogledu bez očite namjere, bez narivavanja, ali pouzdano i blagoslovno djeluje u uzgoju mladeži, te kud i kamo više djeluje, nego svi oni naročito za moral prikrojeni pseudo-pjesmotvori, koji su mi tako nedragi, — jer su puka — a na žalost često i škodljiva — besposlica. Krasno govori o Andersenovim pričama inače strogi francuski kritičar Marnier: „Il est poète quand il chant les forêts éclairées par un dernier rayon du crépuscule, les oiseaux endormis sous la feuillée et la douce et vague tristesse qui nous vient à l'esprit dans les ombres du soir. Il est toujours poète, toujours. Il est poète quand il répresente la vie comme une terre étrangère, où l'homme se sent mal à l'aise et aspire à retourner dans sa lointaine patrie“ [2]).

Čudim se samo i čudim i ne mogu se dosta načuditi, kako je moguće da ozbiljna literarna kritika stoji ovako skrštenih ruku i ne će da se brine, ni da zna za omladinsku literaturu. Javi se doduše katkada koji naš drug, ali njegova kritika na žalost slabo utječe na mnijenje velike publike. Tako je drugdje, a tako i u nas. Literarni časopisi, koji inače sve i sva kritično pretresaju, o knjigama za mladež obično šute. Samo jednom u godini otvore usta — na božić — jer onda publika želi da zna što će i gdje će što za djecu kupiti. Eto ti sada literarnih, dnevnih i periodičnih časopisa, a svi prezentiraju ukusan literarni Speisezettell. Tu nikada ne ćeš čuti, da je ovo ili ono zlo; naprotiv sve je „divno“, „krasno“, „uzorno“, „prekrasno“, sve se „preporučuje.“ Obično se tu navagjaju nove knjige uz stare, obično ih je velik broj, a sve su „lijepe“, „zabavne“, „zanimljive“, „poučne“, „osobito zanimljive“, „vanredno lijepe“, „vrlo poučne“; sve kite ukrasni pridjevi, da je milina. A obično su te knjige „Machwerke“, koje bi Wolgast okrstio nelaskavim nazivima duševne djece od „Hurrahsskribenta“, „Pfuschera“, „Auchdichtera“, „Poesietanta“ „bajagi-pjesnika“ i

[1]) Dr. Karl Bernhardi: „Wegweiser durch die deutschen Volks- und Jugendschriften“ (1852) Siehe Vorwort.

[2]) On je pjesnik, kada pjeva o šumi obasjanoj pošljednjom zrakom večernjeg sutona, kada pjeva o pticama usnulim pod listkom, i kada pjeva o tuzi, koja nas zaokupi u večernjoj polutami. On je vazda pjesnik, vazda. On je pjesnik, kada prikazuje život na zemlji kao u tugjini, gdje čovjeku nije vazda dobro, jer teži za svojom dalekom domovinom.

Digitized by Google

„Scriblera“. U „Deutsche Rundschau“ od Rodenberga, koje je uz to jedna od najotmenijih „revues“ ima u božićnom broju od godišta 1891—1892. zanimljiv članak pod naslovom „Neue Jugendschrift“, pa kako se i tu govori o knjigama za mladež! Evo što kaže pisac toga članka, dakle moderni kritičar omladinske literature: „Ako knjiga nije dosadna i zazorna, onda je dobra za djecu; a ako k tomu još poučava o životu i svijetu, ako budi nabožne i patriotične osjećaje, ako bodri na dobro a odvraća od zla, onda je takva knjiga zadovoljila svim zahtjevima, koje od nje možemo tražiti. Odatle se jasno vidi, da od omladinske knjige niko ne traži, da ima literarnu vrijednost. Ne traži to kritika, jer ona u omladinskoj literaturi uopće ne vidi ozbiljan predmet; ne traže to roditelji, jer oni od knjige traže svakojaki, samo ne literarni utjecaj na dijete; ne traži to mala čitalačka publika, ama ona samo želi, da je zabaviš, a kako, to joj je sasvijem svejedno. Eto u takom se stanju nalazi moderna naša omladinska knjiga“.

No varao bi se, ko bi mislio, da je od uvijek bilo tako. Otkako je nastala počevši od filantropa ova zlosretna nova era, bijaše nekoliko izvrsnih kritičara, koji su progledali kroz ovu gustu maglu sveopće pedagoške hipnoze, te opazili pogibao, koja može da nastane od ove specifično za mladež skovane literature.

Wolgast nam u svojoj prelijepoj radnji navagja množinu krasnih citata iz pera ove nekolicine. Tako spominje Liechtenberga, koji pisaše ovako strogo, ali pravedno: „Naša mladež dandanas odista mnogo, odviše mogo čita. Valjalo bi mnogo protiv toga pisati, jer je to opasno... To je čitanje doduše ugodno, ali tako škodljivo kao alkohol... Vrijeme je baš dozrelo za Juvenalov bič!“

Za tim navagja riječi Mercka iz njegovoga članka, koji napisa poradi Schummelovih „Kinderspiele und Gespräche“ što su izišli u „Wielandovom Merkuru“ od godine 1778: „Kad promislimo, kolika to ogromna znanost čeka, da se surva na ovu malu, „pudrom“ oprašenu glavicu, koja će sa svojom velikom pletenicom i svojim dražesnim Cadoganom otpočeti svoj curriculum vitae! —... Mi i ne slutimo, što smo sve preuzeli na se, kad smo se odlučili na čitanje i pisanje!... Pa tek naše male djevojčice, koje se već sada igraju svojim srcima kao žigicama!“

Zanimljiv je Wielandov odgovor (25. januara 1779.) na ovaj Merckov sud: „Ne čudim se onoj odurnosti, koju ćutiš pri recenziji Schummelovih igara za djecu i koja je bila uzrokom, da je na kraju recenzije od započete amphore postao samo urceus, ne čudim ti se zaista!“ Eto odatle vidimo, da i klasični Wieland razumije i s počitanjem prati Merckovo negodovanje naspram nove literature za mladež. Od literarnih historika takogjer Wolfgang Menzel i Gervinus pišu protiv škodljivog utjecaja specifične literature za djecu. Menzel se tuži u svome djelu „Deutsche Litteratur“ Bd. I. ovako: Protiv ovog općeg potopa od djela za djecu bori se.... pravi prijatelj djece uzaludno..... Nije čudo, da je filisterija i staračkí moral došao u knjige za mladež, pače i u one za najnježniju mladež. Stari hoće da dobiju nešta solidno, nešta pametno, pa za to to isto i sirota dječica moraju htjeti. te mora da su još sretna, ako kraj toga barem još koju šarenu sličicu vide... Izumješe... poučne pripovijetke i primjere iz zbiljskog dječjeg života, o nabožnom Božidaru, o radoznaloj Franjici, i o oblizavoj Lotici; pa tako ovom suhoparnom svagdašnjom prozom ugušiše djeci prirodnu poeziju.“

Gervinus (Geschichte der deutschen Dichtung Bd. V) govori u isto tako ogorčenom tonu, kao i Merck, o modernoj omladinskoj literaturi, pa onda završuje ovako: „Unter diesem Schwall seichter und durch Entnervung sittenverderblicher Bücher steht ein Buch wie Pestalozzi's „Lienhard und Gertrud“ einzig da.....“ (Strana 59.)

Digitized by Google

Karlo Gödecke izrekao je takogjer strašnu osudu o svim igrokazima za djecu u filantropističkom pravcu, kao i za sve što je ovima srodno. Vidi o tom § 269. njegovih „Grundrisse zur Geschichte der deutschen Dichtung“.

Profesor Fred. Holtz[1]) svršava svoju lijepu radnju: „Myths and fairy tales in nature study“, takogjer osudnim riječma protiv običajne šablone omladinskih pisaca. Pravom amerikanskom energijom dovikuje im ovako: „But to have any claim to be read, such literature must have the qualities demanded of good literature. It is in this respect that many books fail. They lack literary charm, or are poor allegorical representations of scientific facts.“[2])

Zanimljivo je i to, kakvu razliku pisac traži od štiva za sasvijem malu, i za odrasliju djecu, i to baš u ovom pravcu baš za djecu skovanih pripovijedaka: „Anthropomorphosing natural objects is right to a certain extent. It is right to use simple language when talking with children. But it is not right to use babytalk when dealing with six and seven year-olds, nor is it right to make a silly personification of nature when the main point is to teach facts of nature.“[3])

Najzanimljivije su megjutim ipak osudne riječi nekog pedagoga filantropističkog duha, naime berlinskog direktora gimnazije Friedricha Gedicka. I on je već uvidio, da ono, čega je odviše, nije ni s kruhom dobro, pa se je stao tužiti: Keine einzige litterarische Manufactur ist so sehr im Gange, als die Büchermacherei für die Jugend nach allen Graduationen und Classen. Svaki ljetni i zimski vašar u Lipiski — nastavlja Gedicke svoju opravdanu lamentaciju — donosi nam čitavu gomilu novih knjiga. Kao da ih je morska plina iznijela na obalu! I gle, mlado i staro juri onamo na vašar i sabira, — malo bisera i ambre, ali za to mnogo mulja i gdjegdje samo kakvu šarenu praznu puževu kućicu. Ovdje imade u stotini formi i pod stotinu naziva tma božja: dječijih almanaka, dječijih novina, dječijih žurnala, dječijih zbiraka, dječijih romana, dječijih komedija, dječijih drama, dječijih geografija, dječijih istorija, dječijih fizika, dječijih logika (!), dječijih katekizama, dječijih putopisa, dječijih moralki, dječijih gramatika, dječijih čitanaka; ove su osobito bezbrojne, a ima ih u svim jezicima, za tim još dječijih poezija, dječijih prodika, dječijih listova, dječijih razgovora i Bog zna koliko još ovakoga literarnog „Puppenkrama“!.....

No uzalud ovaka pravedna kritika, uzalud osudni bič ovih izvrsnih kritičara, jer je većina pobijedila, ova lakomišljena škodljiva većina „Hurrahscribenta“, „Pfuschera“, „Auchdichtera“, „Poesietanta“ i bajagi-pjesnika i „Scriblera“.

Poplava iz njihovih pera odsele raste sve više i više i nema nikoga, koji joj se protivi. Hvale je pače sa svih strana, samo neka je tendencijozna, neka je poučna, neka je patriotična, neka je nabožna: kako već kome treba.

Ovaj literarni „Zuckerbrot“ (dr. Detmer — Musterung unserer deutschen Jugendlitteratur — 2. umgearbeitete Auflage. Hamburg, Weihnacht 1844) svak voli, svak hvali; a niko ne misli, kako je teško probavljiv. Wolgast citira množinu ovakih slavospjeva, koji su se širili i pisali u sve moguće pedagoške i nepedagoške časopise, kao reklame — „uspješne reklame“, za ovu „Schundwaare“ i „Tendenzdichtung“.

---

[1]) Vidi prije navedeno.

[2]) Da koje štivo bude vrijedno da se čita, treba da ono ima obilježja dobroga štiva. A toga nema u gdjekojih knjiga. Ili nemaju znanstvene vrijednosti, ili se pak u kukavnim slikama prikazuju znanstvene činjenice.

[3]) Personificiranje prirodnih objekata može se primjenjivati do nekog stupnja, u redu je služiti se u razgovoru s djecom jednostavnim govorom; ali nije u redu služiti se djetinjastim tepanjem, kada govorimo sa šest- i sedmogodišnjom djecom; isto tako ne valja primjenjivati glupu kaku personifikaciju prirode, kada se u glavnom ide za poučavanjem o prirodnim faktima.

Digitized by Google

Oštrim svojim bičem kritike ošinuo je svu tu dosele hvaljenu legiju omladinskih pisaca, počevši od Chr. Schmida[1]), dra. G. W. Hopfa[2]), Dietricha Thedena[3]), — Vieritza i omiljenog Hoffmana, pa sve do onih mnogih pedagoških zajednica[4]), koje su se bavile omladinskim knjigama. Wolgast se ne da ni onim lijepim motom iz Rückerta podmititi. ako ga je našao na specifično za mladež prekrojenoj knjizi: (str. 62.)

„Mit Kindern brauchst du nicht dich kindisch zu geberden;
Wie sollen sie, wenn du ein Kind bist, Männer werden?
Als wie der Mann das Kind, liebt auch das Kind den Mann;
Nur der erzieht's, wer es zu sich heraufzieh'n kann". (Rückert).

U svim ovim „Vereinima", i „kritikama" u velike se hvali, u zvijezde kuje i širi sve ono, „was eine sittliche oder überhaupt belehrende und bildende Tendenz hat", ali Wolgast ih nemilice tuče strogim riječma svoje koji put malo i pretjerane kritike, koju ovako poantira: „So lange in der Erziehung für die Schulung des Kunstgenusses kein Raum ist, so lange man nicht weiss, dass es überhaupt Derartiges geben kann, dass die Kunst eine sehr wesenhafte, wenn auch nicht gerade handgreifliche Sache ist, eine Sache der gewaltigsten und edelsten Schöpferkräfte und Sache der feinst empfindenden Geister, so lange kann die dichterische Jugendschrift nicht zweckmässig gewertet und verwendet werden..." (Strana 76.)

Bilo je megjutim već i prije nekoliko akademički naobraženih učitelja, koji su preporučivali klasike u rukama mladeži. Tako n. pr. veli profesor M. W. Götzinger (nach Hergang's Handbuch der päd. Litteratur, Leipzig 1840): „Čitanje pjesnika neka bude djetetu uvod za čitanje klasika uopće, a uz to neka mu bude zidom obrane protiv čitanja rgjavih skribenta. Neka mu oplemeni ukus." A profesor A. A. L. Follen kaže u predgovoru svoje lijepe radnje „Bildersaal deutscher Dichtung, Winterthur 1829. i 28." „Naobrazbu fantazije postići ćemo čitanjem prave poezije. Mašta je osnovna snaga svih ostalih duševnih moći; ona je život dječji, iz nje nastaje njegova duševna djelatnost, njegov nagon za igrom."

Dr. Otto Lyon takogjer pokazuje sasvijem čisto umjetničko shvaćanje lektire u svojoj prekrasnoj knjizi „Die Lectüre als Grundlage eines einheitlichen und naturgemässen Unterrichtes in der deutschen Sprache, sowie als Mittelpunkt nationaler Bildung. Deutsche Prosastücke und Gedichte erläutert und behandelt. Erster Theil (Leipzig, 1890.)" Glavna ideja njegova shvaćanja očituje se u ovoj rečenici: „Glavna je zadaća čitanja proučavati pjesnike, pak buditi i razvijati u djece estetično čuvstvo. No nipošto ne smije najdragocjenije blago našega naroda, naša poezija „zum geistigen Turngeräth erniedrigt und zur Werkeltagsplage gemacht werden". Samo kad bi se ovakvi lijepi nazori što više raširili megju učiteljstvom i u široj publici, kamo sreće! Osim navedenih profesora preporučuju uzgoj umjetničkoga ukusa još i druge dvije radnje, naime dr. Ellenda „Katalog für die Schülerbibliotheken höherer Lehranstalten nach Stufen und Wissenschaften geordnet", te O. Fricka „Verzeichnis von Jugendschriften, welche für Schülerbibliotheken nicht geeignet sind". U tim radnjama govori Ellend veoma strogo o dosele toliko hvaljenim literarnim zvijezdama: Oskaru Höckeru, Franji Hoffmannu, Gustavu Nieritzu, W. O. v. Hornu (pseudonim evangeličkog

---

[1]) Erzählungen.

[2]) Mittheilungen über Jugendschriften 1849.

[3]) Die deutsche Jugendlitteratur." (2. Auflage Hamburg. 1893.)

[4]) Pädagogischer Verein in Berlin, Kritisches Jugendschriften-Verzeichnis. (2. Auflage, Berlin 1870.) Merget: „Geschichte der deutschen Jugendlitteratur" 1866. — Schleswig Holsteinischer Lehrerverein, Section für Schulbibliotheken.

Digitized by Google

župnika Oertela), Luisi Pichlerovoj, Chr. Schmidu, G. H. Schubertu, Karlu Stöberu i S. Wörishöfferu; svima ovima neka nema mjesta u učeničkim knjižnicama. Hoffmannov stil i način pričanja pače zove „trivialnim“, a Nieritza takogjer ni malo ne cijeni. Sve njegove „spannende“, „anziehende“ i „treffende“ dječije romane naziva on lošim uzorima, u čemu mu Wolgast pravo daje. Što se Schmidovih i Hoffmanovih pripovijesti tiče, ne možemo pristati uz njega. To su djeci od vazda bile mile knjige, a to im je napokon i najbolja kritika. Lijepe su riječi André-a van Hasselt o 190 pripovijesti Schmida, koje stavlja u predgovor svome prijevodu: „Rien de plus simple et de plus naïf que ces récits; rien de plus attrayant et de plus frais que ces historiettes, où l'imagination la plus délicate et l'esprit le plus fin se cachent à force d'art, mais d'où rayonne une moralité toujours si vraie et si facile à saisir par les jeunes intelligences auxquelles ils s'adressent. La littérature française compte de ce livre a elle seule plusieurs traductions“ [1]).

Najbolje i najmnogostranije što je ikada ko pisao o omladinskoj lektiri, zanimljiva je radnja „Jugendlectüre — Jugendlitteratur“ iz pera direktora frankfurtske uzorne škole C. Kühnera — veli Wolgast. Ta je radnja štampana u Schmidovoj „Encyklopädie des gesammten Erziehungs- und Unterrichtswesens“. Čudnovato je samo i nepojmljivo, kako nijesu divne misli iz toga djela urodile boljim plodom! Ta izrečene su na takom mjestu, gdje su ih toliki učitelji čitati mogli, a izrečene su zaista na dičnome mjestu! Valjda Kühnerovu radnju većina nije razumjela, ili ga je čak krivo razumjela. I on kaže, da treba štivo za mladež pomno odabrati i ograničiti samo na bibliju i klasike; dok bi sveukupnu specifičnu omladinsku literaturu valjalo spaliti. Tek on za ove svoje radikalne nazore nije umio predobiti širu publiku, a naročito pedagoge. (Strana 84.)

*

Wolgast prelazi sada u svojoj lijepoj radnji na potankosti. Sve svoje opravdane nazore potkrepljuje primjerima iz nebrojene množine omladinskih spisatelja i spisateljica; no pošto je ovih zaista nepregledan broj, to navagja samo najpoznatije. Ama i ovih je još uvijek odviše. One autore, kojim je ime historički oglašeno, koji su bilo svojom produktivnošću, bilo svojom omiljelošću, najviše poznati, spominje najprije. Imena im čitamo u školskim katalozima i knjižnicama, dakle su zavrijedili, da ih spomenemo.

Prije svega govori o raznovrsnom „preragjivanju“ nekih autora.

Ko god uvigja i priznaje načelo, da knjiga za mladež u pjesničkoj formi mora biti umjetničko djelo, taj će od prve sumnjivim pogledom uzeti svaku za djecu „preragjenu“ radnju u ruke. (Strana 86.) „Ein altes Kunstwerk wird zertrümmert oder bestenfalls seiner mehr oder minder charakteristischen Eigenheiten beraubt, und was entsteht, ist ein Gebilde ohne originellen Werth..... Alte und neue Schätze der Weltlitteratur, von Homer's Epen bis zu Dickens' Romanen, sind für den kindlichen Gaumen zubereitet worden“... kaže Wolgast o takom preragjivanju, i ne može dosta da prežali štetu, koja je odatle nastala za lijepe Grimmove i Andersenove bajke i priče. Grimmove i Andersenove priče omiljele su na čitavom svijetu. Došle su i preko oceana, te su i tu našle mnogo prijatelja u velikih i malih. To nam potvrgjuje lijepa izjava o njima iz pera prof. Fred. Holtza: „But it is claimed, and with truth, on the other side, thad the child has a natural desire for imaginative stories, such as

[1]) Nema ništa tako jednostavno, tako naivno, kao ove pripovijesti; nema ništa tako zamašljivo i svježe kao ove priče, gdje se najnježnija mašta i najfiniji espri vješto sakrivaju, ali gdje sjaji vazda istinit moral, moral koji vazda tako prianja za mladu dušu, kojoj govori. Francuska literatura sama ima više prijevoda ove knjige.

Digitized by Google

myths and fairy tales. That is certainly true, and who has not revelled in the stories of Grimm and Anderson, in the fables of Aesop, and in the classic and other myths? And there are all the books of fiction read by young and old which show this same love of letting our fancy play, and of „making believe“.“... „The are among the gems of literature, and give us a greater love for the good and beautiful in the world. The are often exceedingly fascinating, and make perhaps the best literature for young readers.“ [1])

I u našoj omladinskoj literaturi ima ovakog preragjivanja, pa makar ga se vazda i ne ticala Wolgastova osuda, zanimaće i nas napodrobnije raspravljanje o preragjivanju i prevagjanju. Prijevod je mnogo bolji nego preragjivanje, koje obično biva na štetu originala. Mora da je vrstan pisac, kome iz ruke kalup izagje neoskvrnjen, pošto ga je upotrijebio za svoju radnju. Pisac, koji umije pjesnički i umjetnički osjećati, taj slobodno može priču ili basnu preraditi. To vidimo kod Schwaba i Kleea, njihove preragjene narodne priče krasna su lektira. „Wenn ein epischer Mund ersten Ranges Erzählungen vorträgt, wenn auf diesem Munde die Muse thront, wenn sein Herz bei dem Stoff ist, dann wird sicher überall die Würde des Werkes gewahrt, und die Bearbeitung wird eine erspriessliche Lectüre sein.“

Sasvijem drugo vrijedi za ona djela, koja nose biljeg individualnosti. To su svetinje, u koje ne smije „preragjivač“ dirati. To su dragulji iz riznice svjetske književnosti, kojih ne smijemo djeci za volju brusiti i klaštriti. N. pr. Don Quixote ili Dickens, pa Robinson u „dječjem izdanju“! Ama to se mora osuditi! Neka ih djeca ne čitaju, dok ih ne mogu razumjeti! Zar ih baš moraju prije vremena čitati? Gdje to stoji? Za što da moraju?..... Jesmo li tu onda sigurni, da i „Faust“ ili „Wilhelm Meister“ jednoga „lijepog dana“ ne će „preragjeni“ osvanuti na ogromnom vašaru knjiga!?

Preragjuju se pače često i takve knjige i takve radnje, koje su sasvijem lijepo i zdravo štivo za djecu i bez toga „preragjivanja“, koje su davno stekle pravo gragjanstva u dječjoj knjižnici. Za što to? (Str. 88.)

Amo pripadaju Grimmove priče i Andersenove bajke pa Hebelove pripovijetke. Nije li to očit dokaz, kako moderna era umije slabo cijeniti svježu, originalnu pjesničku riječ, i kako je u nje skroz pokvareno shvaćanje dječije lektire?!

Zgodno karakteriše poljski pjesnik v r i j e d n o s t b a j k i, veleći:

Istina, ugledavši bajku, kako na misli vreba,
Rekla joj porugljivo: Idi mi s puta!
Ja sam vječna, a ti poput jadne gusjenice provodiš žiće
Tebe su rodili ljudi, mene vijekovi i bozi.....
— — — — — — — — — — — — —
Bajka videć, kako se je istina naježila
... reče... Ti si velika, ali ko danas u tvoje ideje vjeruje?
Jedna ti je samo staza ostala do ljudskog srca:
Staza smijeha, pod kojom te bajka sakriva! [2])

---

[1]) Zahtijeva se, i to s pravom u drugu ruku, da dijete ima prirodnu želju za imaginarnim pričama, kao što su bajke i priče o vilama. To je svakako istina, i ko se nije naslagjivao pričama Grimmovim i Andersenovim, basnama Ezopovim, i klasičkim i drugim mitima! A takve su sve one knjige, koje našu maštu zabavljaju; koje čita mlado i staro, i koje sve pokazuju istu težnju, razigravati našu fantaziju i zavoditi nas na vjerovanje.... Ove knjige pripadaju dragom kamenju u literaturi, pa nam uvećavaju ljubav za dobro i lijepo u svijetu. One veoma često zatrave, te su najbolje štivo za mladež.

[2]) Józef Waśniewski. Nro. 9. Tygodnik Illustrowany 15. lutego 1897. Isti je pjesnik poznat i pod pseudonimom D u d u s i a:

Digitized by Google

Veoma je zanimljivo, gdje nam Wolgast navagja nekoliko ovakih preragjenih knjiga. Plodni pisac A. H. Fogowitz izobličio je u svojim „Kurze Geschichten für kleine Leute“ prekrasne Hebelove pripovijesti. Navešćemo za primjer pripovijetku „Ein gutes Recept“. Gotovo svaka rečenica ovdje je preragjena, naime pokvarena. Pročitajmo samo istu pripovijetku u originalu, pa onda po Fogowitzu, to će nam najbolje karakterizirati namjere preragjivača.

Hebel:

Als aber der Doctor das Recept in die Hand nahm und sehen wollte, wer bei ihr gewesen sei und was für einen Trank oder Pillelein er ihr verordnet hat, erstaunte er auch nicht wenig, und sagte zu ihr: „Frau, Ihr seid einem guten Arzte in die Hände gefallen; denn er hat Euch fünfundzwanzig Dublonen verordnet, beim Zahlamte zu erheben, und unten daran steht „Joseph“, wenn Ihr ihn kennt. Ein solches Magenpflaster und Herzsalbe und Augentrost hätte ich Euch nicht verschreiben können“. Da that die Frau einen Blick gegen den Himmel und konnte nichts sagen vor Dankbarkeit und Rührung.

Fogowitz:

Neugierig nahm der Arzt das von jenem geschriebene Recept in die Hand, um zu sehen, wer dagewesen und was er verordnet habe — aber schon im nächsten Augenblicke stiess er einen Ruf der Ueberraschung aus: „Frau,“ sagte er, „wahrlich, Ihr seid einem guten Arzt in die Hände gefallen, denn dieses Recept ist eine Anweisung auf fünfzig Ducaten, die beim Kammerzahlamte zu beheben sind! Unterschrieben ist es mit Kaiser Josef.“ Es wäre schwer, die Ueberraschung und das Entzücken der Frau zu schildern. Sie konnte nicht sprechen vor Dankbarkeit, dankte aber innerlich dem Himmel und dem guten Kaiser voll tiefster Herzensrührung.

Paul Arndt opet svoj pedagoški takt primjenjuje u Andersenovim i Grimmovim pričama. I on iz Bog zna kakvih, ali vazda neopravdanih obzira, prikraćuje neke i to baš pjesnički najljepše rečenice u njima, za tim ispušta čitave odsjeke, pa ih drugima nadomješta. Wolgast mu pravo za to kaže: „Immer offenbart Arndt ein unentwickeltes Stilgefühl.“ (Strana 91.) Isto to čini i s divnim Grimmovim pričama, za koje je Nijemcima čitav svijet zavidan; pa za to nije čudo, da mu Wolgast i opet pun pravedne ogorčenosti dovikuje: „An diese goldenen Gefässe... wagt der Mann seine täppischen Hände zu legen, um hier einen Zierrath barbarisch herunterzuschlagen, dort einen rohen Schnörkel aufzugipsen. Nie sind Kunstwerke ruchloser verunstaltet worden.“ U jednoj krasnoj Grimmovoj priči „o vuku i sedam mladih kozlića“ takogjer Arndt ima svoje okrutne i nespretne prste. To najbolje ilustrira ono mjesto, gdje po Grimmu vuk pogine, a kozlići okolo česme igraju i kliču: „Vuk je mrtav, vuk je mrtav!“ Po Arndtu ovi kozlići „pjevaju“ „puni veselja“ ovake stihove:

„Wumpidipump, nun hat's der Lump!
Wumpidipump, nun hat's der Lump!“ i t. d.

I to onda Paul Arndt zove: „Slobodno preragjeno po Grimu!“; dok mu Wolgast otvoreno pred svim svijetom u brk kaže: „Es ist eine alles übertreffende

---

Prawda, ujrzawszy bajkę gdzieś na myśli szczycie,
Rzekła do niej z pogardą: — Usuń mi się z drogi,
Jam wieczną jest, ty marne jętki wiedziesz zycie,
Ciebie zrodzili ludzie, mnie wieki i bogi.....
— — — — — — — — — — — — —
Bajka, wiedząc, jak się, prawda jeży,
... powiada... Tyś wielka, ale któż dziś w twé idee wierzy?
Jedna —ć dziś tylko droga została do serca:
Droga śmiechu, pod którym bajka cię ukryje!...

Digitized by Google

Verhunzung!“ Preragjivač mora da u prvom redu ima „respekt“ — strahopočitanje pred pjesnikom, pred piscem; ako on ne može svu dubljinu i krasotu originala potpuno da shvati, neka ne dira u takve dragocijenosti. Dajmo djeci u ostalom mirne duše divne i neoskvrnjene plodove pravih bogoduhih pjesnika u ruke, tu će oni svojoj mlagjahnoj duši crpsti najzdraviju hranu.... (Str. 95.)

*

Wolgast cijelo jedno poglavlje posvećuje temi o „orthodoxe Theologen aus vor- und nachmärzlicher Zeit als Jugendschriftsteller“. Najviše govori o Chr. Schmidu i njegovim pripovijetkama, gdje se „ein aufdringliches Moralisiren breit macht“. Mi na tu kritiku nipošto ne možemo pristati, jer ko je čitao Schmidove i Hoffmanove pripovijetke, i ko znade, da uz njih stoji pedeset-godišnja tradicija, ko znade, kako su te pripovijetke djeci d:age, taj ne će dirati u njih onakim tonom kao Wolgast. Schmid i Hoffman imali su mnogo pristaša u Njemačkoj, kao Jeremias Gotthelf, I. Bonnet, Ottokar Schupp, Gotthilf Heinrich v. Schubert i Nieritz. Svi ovi pisali su u pravcu onih dvaju uzora, no zaostali su za njima daleko, te nam ni najmanje ne treba da bude žao, što njihovih pripovijedaka nemamo u našoj literaturi u prijevodu! Nijesmo na njima zaista ništa izgubili!

Kako to, da su se takvi stilistično loši, i psihološki skroz nevaljali pripovjedači u Njemačkoj mogli raširiti? Kako ih Nijemci nijesu odmah bacili u koš?

Održala ih je nabožna tendencija u njima, a ljudi su jednom već takvi, da ono što ljube, ljube i u karikaturi, pače od same ljubavi karikaturu i ne vide...

Kad je poslije njemačko-francuskog rata nastala nova struja u njemačkoj beletristici, zahvati ova i omladinsku književnost. Eto kako Wolgast karakterizuje ovu periodu njenu: „Die Jugendlitteratur hat, begünstigt durch eine von oben her scharf betonte nationale Richtung in der öffentlichen Erziehung, die nationalen Stoffe bis in die Gegenwart immer gründlicher benützt.“

Pravac i tendencija knjige za mladež postade i opet jednostrana, naime patriotična. Ovaku patriotičnu tendenciju narivavaju sve najnovije knjige za mladež, to se očito vidi, to se očito hvali u javnim književnim obznanama i prikazama: „Die ernste Klio hat nun allein das grosse Wort...“ (Str. 124.)

Množina omladinskih spisatelja narasla je poput bujice još veća i veća.....; pa za to se mogu samo nekoji „najplodniji izmegju plodnih“ ovdje navesti. To su: Ferdinand Schmidt (1816.—1890.) napisao je za djecu množinu „Lebensbilder“, o kojima Wolgast pravo kaže: „Es ist nicht Geschichte und ist nicht Erzählung, sondern ein Quark....“ Za tim neki Oskar Höcker (1840.—1894.). Ovoga najnovija kritika broji „megju najbolje omladinske pisce“, Wolgast kaže, da ga valja megju „najgore“ brojiti. I jedan i drugi nije došao u našu knjigu u ruhu lijepog nam jezika, pa nas za to duša ne boli, te mirno možemo čitati njihove moderne pripovijetke, a još mirnije duše možemo pristati uz Wolgasta, koji se iz sve duše ruga kojekakovim groznim scenama iz francusko-njemačkog rata, te nam citira mnogo mjesta iz tih pripovijedaka. Kao ilustracija biće i ova jedna rečenica dosta, koju u jednoj Höckerovoj ratnoj pripovijesti govori neki doktor: „Wo sind die Schock-Schwerenoth-Element-Franzosen?“ pa onda srta u boj. Zaista komičan bojni zanos!

Osim Schmidta i Höckera piše u tom tonu Bruno Gallep takogjer bezbroj čudovišta; pa Reinhold Bahmann i Emil Stephan, i Otto Richter. Svi ovi pisci nastoje da pišu „pripovijesti iz povijesti“, ali nijesu uspjeli. Njihove slike nijesu jasne i odregjene, nijesu vjerne i pouzdane. „Die Fülle des Materials, die mangelnde Aufhellung der treibenden Kräfte, der unkünstlerische Auf- und Ausbau schliessen

Digitized by Google

Klarheit und Abrundung aus“ kaže Gustav Schönfeld[1]). Glavna lica u tim pripovjestima nijesu prikazana historičkim počitanjem, nijesu prikazana nepartaički i prirodno, nijesu ž i v e s l i k e.

Mnogo bolje od netom navedenih nije uspio ni dr. F r a n z H e y e r u svojih dvanaest svezaka „historische Erzählungen in romantischer Form“, a isto tako ni D. C. T a n e r a, koga odrasla njemačka mladež rado i popašno čita, makar da nikomu ne pane na pamet, da promišlja o opasnim pošljedicama čitanja ovake knjige.....

I tako smo dopratili Wolgasta do jednog od najtugaljivijih poglavlja njegove lijepe radnje, naime do poglavlja „I n d i a n e r g e s c h i c h t e n“, iz pera St. Jezewskog (pseudonim Falkenhorst) i spisateljice S. Wörishöfferove i Hansa von Zobelitz. Sve ove knjige u milijunima primjeraka poplaviše njemačke knjižare, a mladi čitatelji popašno kupuju te nevjerojatne i uzrujane pripovjesti u šarenom odijelu, o kojima nam pisac pravo veli, da ne zna, valja li ih više iz ćudorednih ili iz estetskih i intelektualnih razloga i obzira na najskoriju smrt osuditi, jer zaista nijesu drugo „als eine auf öde Stoffgier speculirende Litteratur der Abenteuer und des Mordes“. (Str. 160.)

U poglavju o „spisateljicama za mladež“ pisac u veliko žali, što one izključivo samo za žensku mladež pišu. Žali to megju ostalim za to, jer moderna pedagogika ide sve više za tim, da nestane razlike u uzgoju obaju spolova. I čim žena više stiče pobjedu javnosti, tim više mora da prisvoji praktične uzgojne ciljeve muškaraca. Štivo neka dakle ovom nastojanju ne smeta time, da ono čini odregjenu razliku u knjigama za mušku i žensku mladež. Pa ako prisvojimo krasno načelo, po kome štivo za mladež mora da bude umjetničko djelo, onda po gotovo ne može o takvoj razlici da bude govora. „Die litterarische Bildung eines Volkes ist wesentlich von der Theilnahme des Weibes am litterarischen Interesse abhängig“. Naši bogoduhi pjesnici ne poznaju razlike u poeziji za muškarca i u poeziji za ženske. I pošto put pjesničkog užitka vodi samo kroz pjesmotvore, onda djevojčice i dječaci ne mogu da idu na dva različita puta. Veliko riješenje velikog modernog ženskog pitanja začepiće i ovo vrelo literarne nevolje, na kome sada rade tolike nepozvane radnice i radnici i bez talenta i bez odregjena cilja.

Pa kakve su inače ove knjige iz pera ženskih spisatelja za omladinu?

Vrijedne su hvale, jer se u njima vjerno crta mišljenje i čuvstvovanje ženske mladeži, ali nijesu hvale vrijedne, jer i one nijesu potekle iz pera umjetnika, iz pera prave pjesničke duše.

Evo nekoliko imena spisateljica, koje su zaista pokazale mnogo marnog nastojanja, makar da nijesu svaki put onako uspjele, kako su to bez sumnje svim srcem željele: Paulina Schanz, Marija Hink, Angelika von Lagerström. Djeca su u tim pripovjestima skroz moderna, skroz „altklug“, njihovi odgovori i razgovori nijesu dječji. Evo n pr. iz jedne[2]) njihovih pripovijesti jedan ovakov odgovor: Četrnaestgodišnja Manai reče i uzdahne ovako: „Mein weiches Herz leidet durch die kalte Ueberlegenheit solcher Verstandesnaturen!“ A druga trinaestgodišnja Hertha odgovara na pitanje, u kakvom je stanju ostavila svog ujaka: „Sasvijem je zdrav, a ljubi ga i poštuje svak, koji je tako sretan, da ga poznaje!“ Duhovitih li dječjih odgovora! „Wo fass' ich dich, unendliche Unnatur?!“.....

[1]) Beiträge zur litterarischen Beurtheilung der Jugendschrift. Herausgegeben vom Hamburger Prüfungsausschuss für Jugendschriften. Hamburg 1896. Selbstverlag.

[2]) Angelika von Lagerström: „Die ungleichen Schwestern.“

Digitized by Google

U mnogom su pogledu megjutim ipak knjige za mladež iz pera ženskih spisateljica bolje nego mnoge od onih, koje su samo za dječake odregjene. Nema u njima „jene groben Charakterverzeichnungen“ i „jene unglaubliche Compositionsfehler,“ na kakve nailazimo u knjigama za mušku omladinu na svakom koraku — kaže Wolgast. Dakako da je način pisanja u ženskih spisateljica vazda jedan te jedan, nigdje i ni u koje nema originalne individualnosti. To vidimo, kad ih promotrimo sve po redu, počevši od najstarijih i najoglašenijih pa do najmlagjih, pa do najmodernijih. Evo odmah Thekle v. Gumpert, rogjene 1810. Ona svakoga božića položi na porodični stô imućnih visokih i najviših krugova dvije omiljele knjige pod naslovima „Herzblättchens Zeitvertreib, Unterhaltung für kleine Knaben und Mädchen zur Herzensbildung und Entwicklung der Begriffe“ i „Töchteralbum“, knjiga nalik na onu prvu. Vidjela sam te knjige i u rukama naših djevojčica. Ono visoko poštovanje, koga se je Thekla von Gumpert dostala u njemačkim krugovima, zahvatilo je dakle i neke naše gospogje, može biti za to, što ih nijesu ni pročitale, ili što im ne umiju ocijeniti vrijednost. To je znamenita pojava, osobito za one, koji proučavaju uzgoj umjetničkoga literarnoga ukusa naših gospogja, a znamenita je pojava tim više, jer Wolgast pravo ima, kada o tim omiljelim pripovjestima oglašene njemačke spisateljice kaže, da su „albern und schädlich!“ Ko ih je čitao, ama ko im je makar samo ilustracije vidio, taj mora te nelaskave izraze potvrditi. „Es ist hier dasselbe poetische Unvermögen! Künstlerische Ansprüche haben dabei zu schweigen. Es sind darin lauter moralische Herkulesarbeiten kleiner Kinder!“[1]) Život se u svim ovim pripovjestima prikazuje djeci onakav, kakav nije, prikazuju im se fantastični opisi jednog svijeta, koji je djetetu, mladiću, ili djevojci sasvijem tugj, dâ, prikazuju isto dijete onakvim, kakvo nije i kakvo ne može da bude, te se time razorava poetično ćućenje mladeži već u klici. Svi suradnici i suradnice „Töchteralbuma“ pjevaju i govore sasvijem u duhu svoje voditeljice. Sva je sreća, što su njezine knjige tako skupe, pa tako samo najbogatiji krugovi mogu da crpe blagoslov iz ovih dviju Pandorinih kutija oglašene spisateljice Thekle von Gumpert.

Njoj je srodna duša Clementina Helms, autorka djela „Backfischchens Leiden und Freuden“. Ova je knjiga prvi put ugledala svijet u šezdesetim godinama, a već godine 1882. izašlo joj je 20. izdanje! Njemačke kevice još i danas uživaju tri svijeta, čitajući ovu knjigu, u kojoj se pričaju zgode i nezgode neke „ehrpussliche Gretchen“ i neke „amazonenhafte Eugenie“. Ova je knjiga za kevice po prilici ono, što su „Indijanske pripovjesti“ za dječake. U ovima se slavi: grabež, tučnjava, ubistvo, otrovanje, strovaljivanje u ponor, i t. d., a u onoj: bon ton, toiletta, bal, prijateljstvo, čavrljanje, teatralni prizori, svatovi, miraz, putovanje u kupke; dakle sve, što fantaziju mladića ili djevojke ekscesivno može da uzbudi. Svagdje ona kobna „Stoffgier!“ S punim pravom dakle osugjuje Wolgast i ovu znamenitu spisateljicu, kada kaže: „In solchen Büchern ist eine Quelle gefunden all der Trivialität und Geschmacklosigkeit, mit der die grosse Mehrheit unserer gebildeten Mädchen und Frauen litterarische Dinge beurtheilen und die Lectüre für ihren Genuss auswählen.“

„Gdje ću da te spopanem beskrajna — neprirodo?“ tako kliče pisac, kad prelazi k drugoj spisateijici Emmy von Rhoden. Njeno je djelo „Trotzkopf“ raširenо u množini izdanja i pohvaljeno množinom časopisa. To je pripovijetka iz zavoda za odrasle djevojke, u kojoj se junakinja kao mlada „dama“ kući vraća. Sve je ovdje „furchtbar nett“, „furchtbar reizend“, „lachend“, „losplatzend“, „gedrechselt“,

[1]) Thekla von Gumpert und ihre Schule. (Jugendschriften-Warte 1896., Nr. 5 und 8. W. Lottig.)

Digitized by Google

nigdje u cijeloj knjizi nema iskrenog tona iz pune duše; sve je samo površno ćeretanje i besposlica. Predmeti ove pripovjesti sjećaju doduše na Stormove novele; ali kolika razlika u obragjivanju! Čitajmo Stormovu „Viola tricolor“ čitajmo njegovu „Unter dem Tannenbaum“; pa onda čitajmo pripovjesti ispod pera Emmy von Rhoden!

U ovoj tananoj čorbici, koju nam je ona skuhala, uzalud tražimo zdravo zrnce; dok kod Storma svaka rečenica, svaka riječ izdiše prijatan zdrav život. Toplo nam je oko srca, kada njega čitamo! Eto imamo hvala Bogu prekrasnih knjiga, imamo zlatnoga blaga i dragulja, a ipak kitimo proljeće našega naroda ispraznim, kukavnim sitnarijama!

I Elisabeth Halden omiljela je i produktivna pripovjedačica za mlade djevojke a i „za djecu od 7—12 godina“. Za mlado djevojke piše isto onako kao Clementine Helm i Emmy von Rhoden, a za djecu piše po uzoru Schmidta, a zalazi gdjekada u humoristični ton. No nije to onaj iskreni djetinji humor, već je to „Effecthascherei nach möglichst vielen witzigen Treffern“, „voll grotesker Lügengeschichten“ und „enfant-terrible-Witze“ und „kindlicher Donquixoterien“. Pisac Wolgast pravo kaže, da bi Haldenovkine dosjetke dobro pristajale u „Fliegende Blätter“ za odrasle, jer ove iz ptičje perspektive svoga stanovišta mogu da zabave komičnim kontrastima izmegju govornika i govora u ovim pripovjestima. No sa lilliputanskoga stanovišta djece ostaje ovaki humor bez utjecaja na djecu, jer ga ne razumiju. Čitala sam ove dječje humoreske, pa sam vidjela, da pisac pravo kaže.

Ima još mnogo i mnogo ovakih spisateljica, ima još stotine i stotine njihovih knjiga; ali ih ne ćemo ovdje navesti. Šteta je velika i neizreciva, što ovako krivo shvaćanje o zadaći omladinske lektire često i pravu pjesničku snagu zavede na stranputice, Elise Averdieck i Johanna Spyri potvrgjuju ovu žalosnu činjenicu. Obje imadu u duši pravu pjesničku žicu, vade predmete svojih pripovijesti iz svagdašnjega života, pričaju dražesno, plastično sa nekoliko skromnih riječi. Crtaju u svojim pripovjestima pravu djecu i pravi dječji govor u potpunom realističnom smislu. Jedina je pogrješka Elise Averdickove, diakonise, što u pričanju gdjekada zagje odviše u „šulmajsterski“ ton. Njezino ime u povjesti omladinske literature zaslužuje časno mjesto, njena pričanja daju nam lijepe gragje za školske čitanke..... Uz nju dično stoji Johanna Spyri. I u nje je pravo pjesničko ćućenje, pjesnički genije ne šuti ni u jednoj od njenih pripovijesti; te je samo šteta, što je i njezin veliki dar natrunila ova tendenciozna moderna struja spisateljica za mladež. Njezin poetički temperamenat, njena prava pjesnička priroda daju njenim djelima trajnu vrijednost. Najbolje njeno djelo ima naslov „Heidi“, a crta dijete iz Alpi, koje se ovako zove. Johanna Spyri umije prekrasno karakterizovati! Svaka njenih figura — a to vrijedi koliko za odrasle toliko i za djecu — ima svoje individualno obilježje, pače to imadu i sporedne osobe u njenim pripovjestima. Talenat kompozicije manje joj je originalan; ali su joj za to opisi prirode zbilja divni, zbilja umjetnički! Takvih ima u „Heidi“ i u pripovjesti „Einer vom Hause Lesa.“ Lijepo se za to o njoj Wolgast izražava: „Johanna Spyri schreibt für Kinder und für solche, welche die Kinder lieb haben. Das ist eine richtig erfasste Aufgabe, wenn damit gesagt sein soll, dass die Geschichten für Kinder und Erwachsene im gleichen Grade anziehend sein sollen.“

*

Koje je dakle literarno dragocjena lektira za mladež?

Ona, koju iz neumrloga blaga naše narodne i svjetske književnosti odaberemo, i koja u našoj mladeži može da pobudi čisto poetičko uživanje. Specifična omladinska

Digitized by Google

djela valja dakle koliko iz razloga umjetnosti, toliko iz razloga pedagoških zabaciti. Iz istih razloga ne valja ni specifičnu „zabavnu literaturu za odrasle“ mladeži u ruke dati.

Ovakav izbor knjiga za mladež nije lak posao, Wolgast nam takogjer u tome pogledu daje samo općenita načela uz neke pokušaje, po kojima valja da se vladamo u tome izboru.

Za što je taj izbor tako težak?

Jer su djela, izmegju kojih valja da biramo, tako mnogobrojna, i jer svake godine još uvijek nova djela pridolaze, nadalje jer je sposobnost dječja, i to ne samo intelektualna, već i moralna i estetična, u raznim porodicama tako različita; za tim još i za to, jer su nazori uzgojitelja s pogledom na induvidualni uzgoj tako različiti. A gdje će da bude induvidualni uzgoj više opravdan, ako ne na polju umjetnosti!

Nadajmo se dakle, da će kritika i pedagogika na zajednički posao zasukati rukave i da će nam tada u skoro iznijeti lijep broj pjesničkih djela, koji „unter Umständen“ mogu našoj miloj omladini biti ne samo ugodno, već i zdravo štivo. Unter Umständen, kaže Wolgast, valja za svako pojedino dijete ovaj izbor obaviti, na kom će ono svoju estetsku glad utažiti i odrasti čovjekom, koji umije umjetnički osjećati. Ove su „prilike“ u svakom pojedinom slučaju stvar roditelja i uzgojitelja.

Ove prilike valja da zanimaju svakog prijatelja i uzgojitelja mladeži. Lijep nam u tome savjet daje profesor F. W. Osborn iz Adelphi College u Brooklynu. N. J. u svojoj zanimljivoj raspravi „Reading and thinking“ [1]), gdje nam kaže „For the growth of an indolent or unbalanced mental life. I have before me a Reading Course for young people from ten to fifteen years of age, in wich it prescribes for reading selections from such poets as Longfellow, Tennyson, Whittier and Lowell; from the plays of Shakespeare, and from such masters of prose as Mrs. Stowe, George Elliot and Hawthorne. Such a course of reading is the expression of an attempt to control the reading habits of young people and provide them with something more nutritious than is likely to fall to the lot of those who are left to roam at will in the barren waste of light literature, as it is aptly named“ [2]).

Čitav ovaj veliki posao izbora ne smije se ovršiti aprioristićnim putem. Iskustvom, a ne pukim teoretiziranjem valja malo po malo poslije pomnih eksperimenata ustanoviti, koje pjesmotvore mladež s nasladom i estetskim dobitkom čita.

Lijep nam daje primjer u tom preznamenitom pitanju još i ono, što Goethe kaže o svojoj lektiri iz mladosti. (Vidi str. 423. o. sv.) Friedrich Hebbel pokazuje nam u svojoj tužnoj pripovjesti iz mladih dana upravo protivno od onoga, što nam frankfurtski sretnik kaza. Za našu temu zanimljivo je ono mjesto iz Hebbelovog autobiografičnog fragmenta, gdje nam on priča, kako je poslije absolviranog „Fibela“ morao da naučina izust 10 zapovijedi božjih i glavno iz kršćanske nauke. Hebbel ovako nastavlja tu svoju ispovijest: „... die ungeheuren Dogmen, die ohne Erklärung und Erläuterung aus dem Buche in das unentwickelte Kindergehirn herüberspazierten, setzten sich hier natürlich in wunderliche und zum Theil groteske Bilder um, die jedoch dem jungen Gemüth keineswegs schadeten, sondern es heilsam anregten und eine

---

[1]) Education. Boston 1897. May. (Čitati i misliti.)

[2]) Za rastenje indolentnog i neizjednačenog duševnog života imam pred sobom tečaj čitanja za mladu čeljad od 10 do 15 godina, u kome se kao štivo preporučuju izabrani komadi ovakih pjesnika, kao Longfellow, Tennyson, Whittier and Lowell; od gluma Shakespearovih i takih majstora u prozi kao Mrs. Stove, George Elliot and Hawthorne. Taki tečaj za čitanje prikazuje pokušaj, da se kontroliraju čitalačke navike mlagjanje, pa joj namaknuti nešto krepčije hrane, nego što dopada onima, kojima je prepušteno, po svojoj volji vrludati po goloj pustari „lakoga štiva“, kako ga pravo označuju.

Digitized by Google

ahnungsvolle Gährung darin hervorriefen". Čitao je neke knjige u knjižnici svoga učitelja, te megju ovima spominje biografa „Emil Kuh Pappe's Lesefrüchte" [1]), Wilmsen's Kinderfreund", koji za onda bijaše raširen po svim njemačkim školama, i Campeovo otkriće Amerike, pripovjesti Salisa, Matthissona i basne Lichtwerscheve. Krasno veli Hebbel, kako se jasno sjeća onoga sata, „in der er die Poesie in ihrem eigenthümlichsten Wesen und in ihrer tiefsten Bedeutung zum erstenmale dunkel gefühlt habe." U ovim riječma ima za teoriju uzgojne lektire veoma zanimljivih pojava.

Dok je Hebbelova lektira ostala bez ikakvog duševnog vogje, pokazuje nam historik Leopold Ranke u svojim sastavcima uzgoj nekog dječaka (Ranke sam) iz naobražene porodice. Jedanaest mu bijaše godina, kad ga odvedoše u neku samostansku školu. Iz onoga doba, dok je bio u očinskom domu, kazuje nam samo, da su mu jedina literarna studija bila „biblija, pjevanka i nekoliko školskih knjiga, n. pr. Gedikova čitanka". I čudnovato, kako je ova ispovijest nalik na onu Goetheovu o čitanju klasika: „Sve, što sam god čitao, vrelo je onda u mojim moždanima. Promišljavao sam o Bogu i svijetu. Napisivao nijesam ništa, niti me je ko pitao, o čemu sam promišljavao; i sâm sam na to zaboravio." Utjecaj istoričke lektire uz utjecaj suvremene i tradicionalne zavičajne kronike sjeća nas u njega takogjer na Goethea i Hebbela, te on ovaj blagoslovni utjecaj po svoj duševni razvitak ima u velike da zahvali onoj samostanskoj školi. Tu je prvi puta čitao Schillera i osjetio dojam prave poezije. Čitao je kasnije i grčke klasike i narodne pjesničke heroje Klopstocka i dr., te veli o njima (str. 196.), da sasvijem pristaju uz stanovište mladeži, jer joj i velike objektivne pojave iznose pred oči, i tako se onda boja i ton jezika duboko usade u mlagjanu dušu.

Za teoriju, kako štivo mladeži prema tomu treba udesiti, kako bismo od njega imali umjetničku nasladu — vrlo su znamenite ispovjesti literarnog istorika Gervinusa. I on nam u velike hvali uzvišeni dojam čitanja Homera, Fénelona i Vergila, te veli, da se je uz ove pjesnike estetsko čuvstvo i poetički instinkt veoma rano u njemu razbudio i pročistio, ma da je njegova ljubav za stare pjesnike u svojim počecima i prema običajnim načinima dječaka „nach Knabenart" bila sasvijem realističke prirode. Kasnije je uživao i u modernim pjesmotvorima, bilo u stihovima bilo u prozi. Pravo za to kaže Wolgast: „Es wäre jammerschade, manches Meisterwerk moderner Erzählungskunst unseren Kindern vorzuenthalten. Tauchen wir immerhin wohlgemuth in den Strom der modernen Litteratur, wir werden hier sicher manche echte Perle finden, vor deren Schimmer der Glanz der falschen Perlen, der specifischen Jugendschriften, verblassen muss."

I jedan od najmodernijih i omiljelih i visoko nadarenih pisaca, Gustav Freytag, kazuje nam o utjecaju svoje lektire iz mladih dana: „Ne mogu da opišem ono čuvstvo, koje je obuzelo svu moju mlagjahnu dušu, kada mi je Walter Scot prvi puta na ruke pao!

Bogata raskoš pjesničkih ljepota i poznavanje svijeta ovoga velikoga umjetnika osvojiše me posvema. Iz njega sam naučio, što u pjesništvu znače karakteri; sve njegove romane čitao sam vazda s novim zanosom.

Dakako, uskoro postade Cooper sa svojim indijanskim i mornarskim romanima rivalom pjesniku u duši bistrog dječaka; i danas ostadoše Freytag i Cooper njegovi najtješnji kućni prijatelji. S njima mu je saobraćaj najmiliji. Njihovoj veseloj epskoj snazi imade mnogo da zahvali."

---

[1]) Neka vrsta antologije iz djela njemačkih pjesnika.

Digitized by Google

. Kad bismo htjeli, da se iskustvom, koje nam ovi velikani, kao: Goethe, Hebbel, Ranke, Gervinus i Freytag, iz lektire svojih mladih dana iznesoše — okoristimo, i da iz njega izvedemo praktične zaključke općenite vrijednosti, onda bi nam lako mogao ko god reći, da ova iskustva fenomenalnih duševnih snaga ne mogu da osnuju pedagoška pravila o omladinskom štivu za našu mladež, u koje je duševna snaga, poprečno uzeta, na mnogo manjem nivou. Na to nam odgovara Wolgast: „Der Unterschied der geistigen Kräfte in der Jugend ist entfernt nicht so bedeutend wie bei Erwachsenen..... gering ist er in dem Geistersvermögen, das hier in erster Linie in Betracht kommt — der Phantasie."

Sve da i bude neke razlike u one od prirode maćehinski nadarene djece, tako će i prema tomu uzgojitelj svoj izbor udesiti, ali nikada ga ipak ova razlika izmegju nadarene i manje nadarene djece ne smije skloniti, da jednima odabere naše pjesnike, a drugima našu specifičnu omladinsku literaturu. Izmegju ovo dvoje takva je razlika po vrsti, kao izmegju prirodnog i izmegju papirnatog cvijeća. Svak bi bio okrutan, ko bi onu nadarenu djecu duševno hranio slatkim kruhom, a onu slabo nadarenu tvrdim kamenjem, a u takom je zaista odnošaju specifična omladinska literatura naspram umjetničkih djela.....

Na koncu svoje lijepe radnje navagja nam Wolgast tri porodice, koje su ozbiljno i promišljeno pazile na štivo svoje djece. Prva je porodica schleswig-holsteinskoga suca Theodora Storma, druga austrijskog kritičara i Hebbelovog biografa Emila Kuha, a treća pregjašnjeg ruskog cara. Daje nam za tim od njih samo nekoliko malih, ali vrlo karakterističnih bilježaka. U dopisivanju Theodora Storma s Emilom Kuhom[1]) kaže potonji, da je za svoju 13-godišnju kćerku kupio Stormov „Hausbuch"; mala je upravo raskošno uživala u toj knjizi, a drugo dijete, osmogodišnji Paul, bijaše sav blažen, ako je jednom smio u njih da zaviri

Drugi put opet pita Kuh Storma, smije li njegova kćerka čitati Stormove priče, na što mu ovaj odgovara: „Dajte joj samo slobodno te priče."

Treći put opet piše Kuh: „Večeras čitasmo ih moja žena i ja (naime Stormovu novelu „Vetter Christian") sasvijem ushićeni našoj djeci". Storm uopće pokazuje živo zanimanje za pjesničke priče; pa za to — a nema ni krivo — žalosno kaže u predgovoru svojih „Märchen": „Priče su izgubile svoj kredit; postale su radionicom diletantizma, koji svoje besposlice nakiti i oblijepi šarenim slikama, pa ih onda nosi na živahni pazar omladinskih knjiga" (strana 210.) Kao pjesnički lijepe priče iz umjetničkog pera hvali priče „Blonder Eckbert", „Liebeszauber", „Runenberg", od Fiecka i „Congress von Verona", od Mosena i „Germelshausen" od Gerstäckera.

U jednom sastavku „Karpers' New Monthly Magazine" (Juni 1895.) priopćuje profesor E. Borges, kako su uzgojili cara Nikolu II. i kako su carev otac i majka pomno odabirali štivo, što će engleska, francuska i njemačka guvernanta s njihovom djecom čitati. O Nikoli nam zasebno još kaže: „Prvo mu štivo bijahu ruska, njegovom doba primjerena umjetnička djela; ali s jednakim marom čitaše i Grimmove priče, Fénelonovog Telemaka, Waltera Scotta i Charlesa Dickensa."

Iz drugih arhiva odličnih porodica, i iz drugih uzgojnih podataka iz života kneževskih lica ili pjesničkih porodica mogla bi se takogjer teorija omladinske lektire mnogim dragocjenim prinosom okoristiti[2]).

---

[1]) Westerman's Monatshefte, Jahrgang 1889/90.

[2]) Pisac često spominjane knjige uregjuje mjesečni prilog uz „Allgemeine deutsche Lehrerzeitung", „Jugendschriften-Warte, Organ der vereinigten deutschen Prüfungsausschüsse für

Digitized by Google

Čitanje klasika — veli Wolgast — može se dakako istom onda početi, kada je dijete sposobno da ocijeni preneseni izraz i da shvati apstraktni pojam. To je istom oko dvanaeste godine.

Ko prije toga doba želi dati djeci u ruke dobro i zdravo štivo, taj neka slobodno odabere djeci lakše shvatljivije stvari, tako zvane dječje pjesmice, priče ili pripovjesti, ali i ove neka vazda budu iz pera pravoga pjesnika, ili kao što Nijemac lijepo kaže: (str. 212.) „eines ernst zu nehmenden Schriftstellers". U njemačkoj literaturi stekli su lijepa imena ovi pisci i pjesnici: Robert Reinick, Rud. Löwenstein, Hoffmann von Fallersleben, Julius Lobmeyer, Trojan, Julius Sturm i dr., a u našoj omladinskoj knjizi Zmaj Jovan Jovanović, Milaković, Ivkanec i Pogačićeva, Marija Imova i dr. Imova je mlada doduše, ali talentirana pripovjedačica. Lijepe pjesmice i poetično umiljate pripovjesti svih ovih razasute su u „Nevenu", „Smilju", „Bršljanu", „Ljiljanu" i „Dobrotvoru". Ne možemo, da i na ovom mjestu ne upozorimo gg. urednike ovih omladinskih listova, da ne bi primali sastavaka, ni prozaičkih a kamo li pjesničkih, od štokakvih bajagi-pjesnika i pjesničića i od štokakvih pseudo-spisatelja i spisateljica. Bolje je, ako jednu Zmajevu ili Milakovićevu pjesmu dijete i po više puta pročita, nego ako stotinom slabih pjesama ili nelijepim jezikom prevedenih pripovijesti pokvari poetičko shvaćanje, ovu dragocjenu klicu za uzgoj umjetničkoga ukusa, ovu krasnu svrhu svake lektire.

Velika je šteta, što je današnji moderni odrasli svijet izgubio sposobnost poetičnog užitka, čitajući lijepe priče, a ipak je živa istina, da su Grimmove dječje i kućne priče pravo blago svjetske literature. I Andersenove priče mogu djelomice da posluže za lijepe zbirke, koje se preporučuju za „malu djecu". Hauff ne piše ništa veliko, ali je u njegovim pričama prava poezija, koja ugagja mladoj duši. Nešta iz Goethea i Tiecka, pa Theodora Storma „Der kleine Häwelmann", „Regentrude" i „Bukmanns Haus" valjalo bi da se dade u ruke svakome djetetu.

Uhlandove balade i neke pjesme iz Schillera neka budu prvi dječji klasici. U doba prijelaza iz djetinjstva u momačko doba mogu djeca već i drame čitati, makar da Wolgast kaže, da je dramatička poezija dječjoj prirodi obično tugja. On megjutim ipak preporučuje kao prvo dramatsko štivo istoričke drame, i to u prvom redu neke od Schillera, kao „Mariju Stuart", „Tella", a možda i „Wallensteina"; dok uz Lesingovog „Götz-a" i „Minnu von Barnhelm", što se je dosele obično mladeži davalo u ruke, naš pisac ne pristaje. O Schillerovoj poeziji, u koliko je za mladež, neka mjesto mene govori Dr. A. Baumeister[1]): „Dass Schillers Poesie unseren Schülern vertraut werden muss, versteht sich ja von selbst; gerade für die Jugend ist er von allen anderen unschätzbar.... Man mag den Alpenjäger oder die Räthsel schon mit kleinen Kindern lesen, auch die Bürgschaft und den Handschuh mit jungeren Kindern; doch Gedichte wie der Taucher, die Kraniche des Ibykus, der Kampf mit dem Drachen, das Siegesfest, und vollends die, welche auf einen tieferen Ideengehalt hinweisen, wie die Klänge der Ceres, das eleusische Fest, Kassandra, das Lied von der Glocke, gehören erst der ältern Jugend an, auch so die in Distichen geschriebenen".

Jugendschriften", u kom bi se zdrava i ozbiljna zbirka za mladež odabranih djela mogla objelodaniti; premda štokakih zbirki ima takogjer već dosta, ali je kritika u svakoj partaična i neosnovana: N. pr. „Rathgeber für Eltern und Lehrer, Bibliothekenvorstände", bei der Auswahl von Jugendschriften", koju je izdala komisija za omladinske spise u Frankfurtu na Majni g. 1885. I ova preporučuje uz neke zbilja lijepe stvari mnogo pljeve i literarnog korova.

[1]) „Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen". III. Band, S. VII. 55., München 1896.

Digitized by Google

Ovo su zaista lijepe riječi, dobar kompas u tom velikom literarnom moru svakojakih pravaca i struja.

Kako vidimo, za „malu“ je „djecu“ izbor štiva i u Nijemaca i u nas mnogo teži, nego za onu odrasliju.

Prevladala je odviše predrasuda, da maloj djeci ne treba davati štiva iz pera Bogom nadahnutih pjesnika i pravih spisatelja. Takozvana literarna „Schundwaare“ i odviše je prebujala ono malo prave poezije. Nije tako u modernoj poljačkoj omladinskoj literaturi. Neke od poljačkih suvremenih spisateljica i spisatelja zbilja su pravi pjesnici i pjesnikinje, i makar pisali prozu, makar pisali za malu djecu, oni vazda ostaju na pjesničkoj visini svoga poziva. Ima u njih pripovijesti i pjesama za djecu, koje i odrasli s nasladom čitaju, jer ih je u pero kazao pravi genije. Spomenućemo M. I. Zalesku, Mary-u z Chometowskih Bahnsku, Aleksandru Borkowsku i Elizu Orzeskowu. K tomu je i kritika u njih u tome pravcu strožija. Ko prati njezinu riječ u časopisu „Tygodnik illustrowany“, „Biesiada Literacka“ i „Bluszcz“, toga mora da iznenagjuje, kako se ondje strogo govori sa svima pjesničićima i pseudo-spisateljima i kako urednici i urednice Cerberovim očima paze, da niko ne uljegne u svetište, gdje se piše omladinska knjiga, kome god ovdje nije mjesto.

Lijep primjer take stroge kritike nalazimo u poljskom časopisu „Tygodnik illustrowany“ br. 17. 1897. Józef Krobicki napisao je kitu pjesama pod naslovom Smieci za mladež. Pa kako ga spopadoše! Kako ga operušaše! Osta Phönix bez perja! Ali navešću doslovce tu zdravo kritiku, jer je zaista zanimljiva: „Bogiem a prawda, jest to mały śmietniczak rymów, z którego przy najszczerszej chęci żadnej perły natchnienia wyłowić się nie da. Ale co tu mowić o natchnieniu! Gdyby choć sens jaki taki, lub forma artystyczna usprawiedliwiały wyniesienie na rynek publicznej uwagi tych umysłowych naleciałości p. Krobickiego! Zawsze ilekroć podobne elukubracye, profanujące boską krainę poezyi, h której się wrzekomo legitymują, wpadna nam w ręce, nie wiemy komu się bardziej dziwić należy: czy autorowi, który je napisał, czy księgarzowi, który je wydrukował? .... *H. J.*[1])

I ruska kritika strogim okom posmatra knjige za mladež i za narodne knjižnice. To se vidi iz riječih H. Тулуповьа: „Već nekoliko puta htjedosmo, da govorimo protiv svakojakih vrsta knjiga za narod i za omladinu. „Маленькій оборвышъ“ od Lukjanskoga u tom je pravcu sretna iznimka. Priča o malom Džemi, koji spasava pijanog oca i zlu maćehu od uličnih skitalica, pripovijedana je veoma živo. Autor svojom malom pripoviješću ostavlja dubok dojam u čitatelja i budi sučuvstvo za siromašnu djecu po ulicama. Koliko ima takve djece — veli autor — po selima, te se skiću ostavljena, a ipak je i u te djece dobra duša, koja bi se rado priljubila uz koga, koja bi rado kome otvorila srce i tu naučila ljubav i poštenje uz dobru riječ i lijep primjer i ne bi od njega kasnije postao zločinac, a možebit i ubojica!...[2])

[1]) Zaista je istina, da je ova knjižica malo smetište rima, iz koga pri najiskrenijoj želji ni jednog zrnca pjesničkog nadahnuća ne možemo uloviti. Ali što govorimo o nadahnuću! Da bi bar kaki taki smisao imale te pjesme, ili umjetničku formu, i tako opravdale svoju jadnu pojavu u javnosti! To je baš pravo duševno smeće, te pjesme pana Krobickog! I vazda, kada nam ove ruke elukubracije, — koje profaniraju božansku pokrajinu poezije, a koju samo tobože legitimuju, — panu na ruke, ne znamo, komu da se više čudimo, da li autoru, koji ih napisa, ili nakladniku, koji ih u svijet tura....

[2]) Намъ уже не разъ приходилось высказываться противъ всякаго рода передѣлокъ для народнаго и дѣтскаго чтенія. „Маленькій оборвышъ“ г-жи Лукьянской въ этомъ отношеніи является счастливымъ исключеніемъ. Исторія маленькаго Джемми, спасающагося отъ побоевъ пьянаго отца и злой мачихи въ обществѣ уличныхъ воришекъ, передана довольно

Digitized by Google

N. Tulupov tako nabraja gotovo čislo lijepih knjiga pod naslovom „Критика и библиография“, te svakom zgodom odvraća od onih, koje „отьзива не заслуживаетъ“. (Vidi Руская школа 1896, str. 246.).

Wolgast nam na koncu svoje lijepe radnje preporučuje još nekoliko njemačkih pisaca za mladež. Megju ovima Kleistovu krasnu novelu „Michael Kohlhaas“ i Willibalda Alexisa roman „Die Hosen des Herrn von Bredow“, za tim Scheffelovog „Ekkeharda“, Roseggera; no ko njegova četiri sveska prekrasnih i literarno dragocjenih pripovijesti kupi, taj mora prije iz njih one šarene slike izrezati, jer su veoma rgjave, ama pravi su otrov za estetsko čuvstvo djece. I u njegovom najnovijem drugom izdanju pod naslovom „Waldferien“ ima takih rgjavih slika, kao što ih ima obično u knjigama za mladež.

Nadalje pisac preporučuje Adalberta Stifterera „Bunte Steine“, „Das Haidedorf“, „Der Weihnachtsabend“, za tim iz njegove knjige „Zwei Schwestern“ samo neke najljepše pripovjesti, kao n. pr. onu „Aus dem bayrischen Walde“ i „Der Waldbrunnen“. Ove potonje upravo su klasična djela za mladež, a lijepo bi bilo, da se i u naš jezik pretoče.

Što se tiče Scheffelovog Ekkeharda, valja mi još koju reći.

U „Thort Notices“ londonskog pedagoškog časopisa „The educational Times“ čitala sam, da je Scheffelovog „Ekkeharda“ i u engleskoj omladinskoj literaturi zapalo časno mjesto.

Preveden je na engleski jezik, te engleska kritika ovako o njemu govori: „The attempt to adapt this celebrated historical novel for school purposes has also been made is this country, without signal success.“ [1])

Kritičar samo žali, da se mladeži knjiga u tom izdanju („Ekkehard“ von J. V. Scheffel. With English Notes. With Introduction and Notes by Carla Wenckebach) — nije dala u čitavoj svojoj krasnoj cijelosti, već u pokraćenoj formi; te veli: „The fact is that the highly interesting romance must be read at leisure in its complete form, if it is to be duly appreciated and enjoyed. The editor's biographical and historical notes will be found useful.“ [2])

Kritičar uopće sasvijem kritizuje u duhu i sa stanovišta Wolgastovog — to je veoma zanimljiva pojava, a to se vidi osobito iz onih strogih riječi, kojima je popratio književnu obznanu Rudolfa H. A. Guerbera: „Märchen und Erzählungen für Anfänger“, koja je takogjer prevedena na engleski jezik od dr. W. Bernhardta. O njoj ovako kaže: „The editor of Märchen und Erzählungen für Anfänger, assures us in his — or her — preface that „the need has arisen of a Reader, which can advantageously be used for beginners of all ages“. We should have thought that the educational market was glutted with similar publications. Twenty or thirty years ago the Märchen und

---

живо. Авторъ своимъ маленькимъ дѣтяахъ и будитъ къ нимъ сочувствіе. „I сколько по городамъ, по селамъ скитается такихъ заброшеныхъ дѣтей — говоритъ авторъ — сколько ихъ сидитъ потомъ по тюрьмамъ, по исправительньимъ пріютамъ; сколько ихъ идетъ, можетъ быть, потомъ на поселеніе и на каторгу! А встрѣться такому заброшенному ребенку добрая душа, которая приголубила-бы его, огогрѣла-бы его сердце, научила-бы его любви и правдѣ, словомъ и примѣромъ своимъ, — и не было-бы изъ него вора, можетъ и убійцы, и стало-бы на свѣтѣ однимъ хорошимъ человѣкомъ больше!...

[1]) Pokušaj, da primimo i upotrijebimo ovu oglašenu historičnu novelu za školske svrhe, uspio je dakle s toga gledišta izvanredno.

[2]) Istina je živa, da se ova veoma zamimljiva novela mora u svojoj cijelosti čitati lagodno i s mirom, jer će se samo onda moći pravo ocijeniti njena vrijednost i uživati njena ljepota. Izdavateljeve biografične istorične bilješke biće veoma korisne.

Digitized by Google

Erzählungen would perhaps have been a useful and intersting novelty, but now it has been forestallend scores of times by better publications“ [1]).

*

Kako iz svega vidimo, u njemačkom je carstvu interes za omladinsku knjigu mnogo veći, nego u austrijskoj njemačkoj literaturi, a na žalost i kod nas. To nam dokazuje onaj neumorni mar učitelja u Njemačkoj, koji su se sastali u literarne zajednice „Prüfungsauschüsse“, da u njima pretresaju radnje na polju omladinske knjige. To nam dokazuje činjenica, da u nastojanju ovih „zajedničkih odbora“ ima glavnu riječ mali mjesečnik, koji u Hamburgu izlazi kao prilog uz „Allgemeine deutsche Lehrerzeitung“, „Jugendschriften-Warte“, a uregjuje ga Wolgast. Sva pitanja omladinske lektire ovaj mjesečnik živo pretresa; samo šteta što sve radnje njegove ne stoje na visini stanovišta urednikova. Uzrok tomu leži u nekim neopravdanim školskim statutima.

Isti pravac moderne pedagogike, koji od omladinske knjige traži, da bude umjetničko djelo u pravom smislu riječi, isti taj pravac valja, da se jednakim pravom protegne i na slikovnice i ilustracije u knjigama za mladež. Već prije tri godine napisao je Wolgast kratku radnju, u kojoj postavlja postulat: samo prava umjetnička djela valja da djeci dajemo u ruke![2]) I „Jugendschriften-Warte“ upozorila je na ovo znamenito uzgojno sredstvo. I u austrijskoj njemačkoj literaturi našao je ovaj lijepi primjer odziva.

I u engleskim školskim časopisima vidimo, da omladinska literatura stoji na višem stepenu, nego u nas. U francuskim katalozima knjižara ne nalazimo na takav dar-mar — osobito što se tiče omladinskog štiva, najmoderniji su popisi francuskih knjiga za mladež upravo precizno birani. Evo primjera iz kog se vidi, da se djeci daju u ruke sve samo po izbor klasična djela oglašenih pisaca:

Extraits des Poètes lyriques du XIX, siecle. In — 18 jésus, cart.

Boileau, Oeuvres poétiques de Boileau, annotées par M. A. Gazier. In — 18 jésus, broché.

Molière, Théâtre choisi de Molière, annoté par M. Maurice Albert. In — 18 jésus, broché.

Racine, Théâtre choisi de Racine, annoté par M. petit de Julleville. In — 18 jésus, broché.

Bossuet, Oraisons funébres de Bossuet, annotées par M. A. Gazier. In — 18 jésus, broché.

Fénelon, — Les Aventures de Télémaque, annotées par M. R. Pessanneaux. In — 18 jésus, broché.

Montesquieu, Considérations sur la grandeur des Romains et sur leur décadence annotées par M. G. Compayré. In — 18 jésus, broché.

Voltaire, Histoire de Charles XII, annotée par M. Vahl. In — 18 jésus, broché.

Le Siécle de Louis XIV. par Marion In — 18 jésus.

---

[1]) Izdavatelj ovih Märchen und Erzählungen für Anfänger uvjerava nas u predgovoru da „je nastala potreba takvoga štiva, koje će se uspješno moći upotrijebiti kod početnika svakoga doba“. Moram reći, da danas svak uvigja, da je uzgojni vašar i prepunjen publikacijama ove ruke. Prije dvadeset ili trideset godina bi Märchen und Erzählungen možebit kome mogle biti korisne ili zanimljive; ali su danas nadmašene množinom boljih publikacija.

[2]) Vidi: Ueber Bilderbuch und Illustration von Heinrich Wolgast. Hamburg 1894., Lebstverlag. Preis 40 kr.

Digitized by Google

Balzac, Pagés choisies de Balzac.
Chateaubriand, Pages choisies de Chateaubriand.
Cicéron, Pages choisies de Cicéron.
Flaubert, Pages choisies de Flaubert.
Gautier, Pages choisies de Théophile Gautier.
Guyau, Pages choisies de J. — M. Guyan.
Homère, Pages choisies d' Homère.
Lesage, Pages choisies de Lesage.
Mérimée, Pages choisies de Mérimée.
Michelet, Pages choisies de J. Michelet.
Mignet, Pages choisies de Mignet.
Musset, Pages choisies d' Alfred de Musset.
Rabelais, Pages choisies de Rabelais.
Renan, Pages choisies d' Ernest Renan.
Rousseau, Pages choisies de J. J. Rousseau.
Sand, Pages choisies de George Sand.
Thiers, Pages choisies d' Ad. Thiers[1]).

Ipak i u Francuza ima pljeve. Tamošnji omladinski spisi, kao „La pouppée modèle“, „Bibliothèque de la Tante Rose“, „Théâtre de la Jeunesse“ par Émile Souvestre, i akademijom nagragjena djela „Au coin du feu“, „Le mémorial de famile“ drže se iste šablone, kakve ima i u nas.

Englezi i Amerikanci napredniji su svakako, nego mi. U Bostonu izlazi pedagoški časopis „Education“, u kome se pod naslovom „Among the Books“ vodi strogo račun o svemu, što se za mladež piše. Da je i ondje umjetnička naslada i poetičko shvaćanje, dakle uzgoj umjetničkoga ukusa prva zadaća omladinske literature, vidi se iz raznih književnih obznana. Navešćemo samo jednu: „A Child-World (dječiji svijet) by James Whitcomb Riley, prekrasno je djelce u pjesničkom duhu, a predmet mu je stara narodna pjesma: „The poet, in thought, is back in those „good old“ times, when all was fresh and new, and the eager young eyes saw everything in the golden light of adventuresome youth. M. Riley has marvellous power in portraying the thoughts and feelings of little children. The earth is all beautiful and the child is a prince. His rich poetic gift throws a glamor over every prosaic detail of daily life.“ (Pjesnik, se je zaista vratio u zlatno „staro“ doba, kada je sve bilo svježe i novo, a zanosne njegove i mlade oči gledaju svaku stvar obasjanu zlaćenim i čarobnim svjetlom mladosti. Gosp. Riley umije izvanrednim darom portretirati misli i čuvstva male djece. Zemlja je svuda sušta krasota, a dijete je na njoj kraljević. Njegova bogata poezija obavija svaku stvar prozaičnoga života, svaku podrobnost svagdašnjega života, blistavim sjajem. Sve su njegove pripovjesti od reda ovake, i u odraslog čovjeka moralo bi da bude srce od kamena, ako ga ne može da zanese i prenese u slatke halucinacije mladih dana). „What a wealth of kindly sentiment; what humor and pathos! . . . Read it and be young again!“ (U njima je čitav svijet djetinjih čustava; pa koliki humor, koliki patos! Čitaj ih, pa se opet pomladi!)

Doznajem iz feuilletona „Neue Freie Presse“, da će „Gesellschaft für vervielfältigende Kunst“ u Beču izdati veliko djelo: zbirku umjetnički izragjenih, a ipak jeftinih slika za školu i dom.

---

[1]) Vidi Armand Colin & Cie Éditeurs 5. rue de Mézières. Paris. Catalogue des ouvrages d'Éducation & d'Enseignement. 1897.

Digitized by Google

To je za cijelo lijep podhvat, koji u svakom pedagoškom srcu ragja najljepše nade i želju: o kad bi barem i kod nas!

Iz svega, što smo dosele vidjeli, moramo priznati, da se je moderna omladinska knjiga odvojila od pedagogike. Ona jačim podražicama utječe na mladež, nego što to ikoja druga pedagoška inštitucija može da čini, i tako razdražuje maštu djece i hrani je bez mira i pokoja novim i novim i vazda novim predodžbama. Omladinska literatura postala je dan danas silna, makar i nepozvana moć, koja se je uzgojnom radu silom pridružila, makar da joj utjecaj u istinu više škodi, nego što koristi. Blaziranosti i duševnom umoru naše djece kriva je u prvom redu ta — omladinska knjiga.

Ozbiljno je dakle ovo pitanje, koje sada zanima čitav moderni pedagoški svijet.

Držimo se čvrsto i zanosno one lijepe riječi Goetheove, koja se na našu mladež može tako lijepo prenijeti: „Das Beste ist eben gut genug!“ Prekrasno komentira ove riječi Rosenkranz: „Najbolje što nam lektira dati može i dati mora, jest ono iz najdubljih izvora narodnjeg uzgoja crpano i u narodnoj svijesti kao klasično pripoznano pjesništvo i praktična mudrost, ili u širem smislu sve, što „svijet i narod kao najbolje počituje“ [1]).

Takvu vrijednost, takvu dragocjenu sadržinu imala je i omladinska literatura u prastaro doba povjesti. Tà vidimo, kako i za što je mladež čitala Homera, Ši-Kinga, Hitopadesa, i „Duši utjehu“... Eto i „mati povijest“ daje nam lijepe pouke u ovom našem ozbiljnom pitanju!

*

Prva omladinska knjiga, o kojoj nam povijest govori, nalazi se u Kitaju, a napisao ju je najveći čovjek onoga naroda — Confucius. Nije on doduše to djelo sam napisao, već je samo sabrao i uredio sve ono, što je narod njegov kroz vijekove najbolje stvorio! Priče i pjesme sabra u „Ši-King“ i dade ih u ruke mladeži, da joj dušu obogati.“

Ši-King je najljepši cvijet kineskoga pjesništva, to je poetično ogledalo čitavog narodnjeg života, njegove povjesti, njegovih običaja, zakona, njegovih najsvetijih misli — slavospjev kralju i junaku, ali i slugi i poljodjelcu. Kong-yng-ta i drugi povedoše se za onim prvim uzorom staroklasičnih i za mladež odregjenih pjesama. Te su se pjesme već onda čitale i u školi i u domu.

I stara Indija imade svoju klasičnu omladinsku knjigu „Hitopadesa“. To je zbirka od 43 basne, a uz ove ima u njoj i zbiljskih pripovijedaka, sentencija, a potječe čak iz 5. stoljeća pr. Hr. Panhatantra i Ramayana još su starija djela, ali ipak još i danas imaju veliku literarnu vrijednost, naročito kao omladinske knjige, a i kao štivo za odrasle. Manuov zakonik (1200. prije Hrista) bijaše najprije odregjen za kraljevske sinove, a kasnije ga odnesoše i u škole i u domove gragjana, gdje je bio veoma lijepo primljen. I dan danas još ima cvijeća i plodova u našoj i uopće u svjetskoj omladinskoj literaturi, kojoj je korijenje u ovim dnevnim pričama.

Pa eto i najznamenitiji stari narodi — Grci i Rimljani — odrastoše bez specijalne omladinske literature! I njihova se je mladež hranila klasičnom, narodnom knjigom — Homerom! Pravo kaže prof. Fred. L. Holtz: „The child is simply repeating the history of the race. In every nation or race, whether Greek or Roman, German or Indian, there is a period in which the people delight in the production and repetition

[1]) Vidi: Dr. K. A. Schmid — ped. enciklopedija. Jugendlectüre, str. 886.

Digitized by Google

by tradition of myths and fairy tales.... At a certain period in our life we enjoy this folk-lore best. It is then we are passing through the stage in our mental growth which corresponds to the folk-story or myth period of the race. . ."[1]).

U Grka je mladež odmah, čim je prevalila trudan put nastave u čitanju, dobila u ruke pjesnike. „Mi smo dakle u ovakvom shvaćanju odgoja naše omladine — barem u praksi — za onoliko zaostali za drevnim Helenima, za koliko smo u vremenu poslije njih došli. Nije se išlo za tim, da djeca umiju pročitati pozivnice, bilježiti stoku i za sličnim praktičkim svrhama, kojima se danas motivira potreba čitanja i pisanja, nego bi djeci odmah uklepali pjesni velikih pjesnika, naročito Homera, da im dušu razvijaju i srce plemene — odmah se je dakle isticala velika, humanitarna svrha školskog odgoja. Pjesnici su smatrani učiteljima naroda.

U Platonovim zakonima veli se, da su dječaci pri čitanju ili čitave pjesnike ili izvatke iz čitanih komada, pojedina poglavlja i mjesta iz zbirki učili na pamet, te se po tome čini, da su se upotrebljavale zasebne krestomatije ili zbirke iz pjesničkih djela"[2]).

Homerski svijet sa svojim uzvišenim mislima i idejalima, sa svojom divnom poezijom, u kojoj se diče i slave drevni vrsni muževi, morao je imati velik pedagoški utjecaj na mladež, morao je u njoj probuditi težnju, da i ona takva bude, ne bi li se i njoj jednoć divili, te ih opjevali njihovi potomci. Plato, Hesiod, Tyrtäus, Solon svi su to bili oci i roditelji mudrosti mladih Grka... Plato napisao je pače zasebne propise, koja se djela imadu izabrati za mladež. (Polit. X. 606. *e* 607. *a* i 598 *d.*, *e.*) Rimljani nijesu isprva imali Homera, ali je njihova povijest i njihova učiteljica mladeži bila takogjer poezija njihova! Ozbiljni Kato pričao je svomu sinu Marku stare junačke priče, a majka Gracha učila je svoje sinove junaštvu iz iste knjige. Kasnije postadoše takogjer i u njih Homer i Vergil školskim knjigama. Quintilian (X. 1.) Lucian, Seneca i Plinije, Plutarch, svi ti imadu na oku omladinsku knjigu i čuvaju mladež od strašnih priča, koje maštu razdražuju. Dadijama stadoše pače propisivati koje priče smiju, a koje ne smiju djeci pričati. Specifične omladinske knjige à la naših „Modeschriftstellera" u njih ne bijaše. Iz ustiju naroda crpahu štivo za mladež.

U Izraelićana, kao i u prvih kršćana, na po se Germana, bijaše biblija i legenda prva omladinska knjiga, a tako je dugo i ostalo. Još iz g. 1407. imamo takav jedan primjer: „Utjehu duši" (Der Seele Trost —) spis za mladež u formi razgovora u pričama o deset zapovijedi božjih. Neke su od njih veoma duboke i zanimljive. Tako uz drugu zapovijed božju pripovijeda „Der Seele Trost" o onom dužniku, koji se zaklinje i preklinje, da je vratio dug, dok ga je samo sakrio u palicu, koju je dao u ruke vjerovniku, dok se je zaklinjao. Ova je pripovijetka mnogo puta obragjena, pa je ima i u Herdera. Schiller je obradio jednu od ovih pripovijedaka u svojem „Gang nach dem Eisenhammer". Ta je pripovijetka iz 11. ili 12. stoljeća, te ovako završuje: „Lieb kint, diess sol dir eine lere sin und höre gern messe, wan es dir geschehen mag"[3]).

---

[1]) Dijete ponavlja naprosto povijest svoga plemena. U svakog naroda ili plemena, bili to Grci ili Rimljani, Nijemci ili Indijanci, ima neko vrijeme, kada narod uživa proizvagjajući i ponavljajući tradicijom mite i vilovske priče. U nekoj izvjesnoj periodi našeg života najbolje nam godi taka folkloristika. To je onda, kada smo na onom stupnju našeg duševnog razvitka, koji podoba pučkoj istoriji i mitičkom vremenu plemena.

[2]) Vidi: „Školski Vjesnik", g. 1896. Stari Grci str. 555.

[3]) Vidi: Wilhelm Wackernagel's altdeutsches Lesebuch, Spalte 988.

Digitized by Google

I u našoj narodnoj književnosti ima jedna priča, koja kao da je tako starog postanja kao „der Seele Trost“. Predmet je barem isti. Uz četvrtu zapovijed božju priča se naime tu, kako mladi muž i žena sjede kod ručka i jedu pile. Na to majka pokuca na vrata i zamoli ručak. Mladi odmah sakriju pile i dadu majci „unwertliche Speise“. Kad ona ode, opet traže pile, da ga pojedu, ali kad u ormar, a ono se je pretvorilo u zmiju, koja se nezahvalnom sinu ovije oko vrata i od svega stane jesti, što god on uzme u usta. On pane na prosjački štap, i pogje od kuće do do kuće, da okaje težak grijeh, a dobra mati ide s njime i moli za njega! Divne li bajke, koja nadmašuje dubljinom zaista sve druge, napisane za 100 godina kasnje! Uz osmu zapovijed priča počinje ovako: „liebes kint, du solt nit ungetruwe sin noch falsche. Wem des du gelobtest truwe, dem solt du truwe halten und leisten....“

I u Grimmovim pričama ima mnogo reminiscencija na priče iz „Seele Trost.“ I staro i mlado zavoljelo je jednakom ljubavi ovu knjigu, koja je do 1500. već imala 10 izdanja. Uz bibliju i legende čitala je mladež narodne pjesme „die alten angelsächichen Volkslieder“ (Gervinus I. 65.) u Germana uz Nibelunge, za tim Sleidan u Romana (1555.). A tako bijaše sve dok ova omladinska knjiga zajedno sa narodnom literaturom uopće nije pala u zaborav poradi pokvarenog ukusa i beznačajnosti doba, koje je nastalo u zao čas.

Rouseau-Basedowljeva struja našla je sada povod, da producira zasebnu dječju literaturu, koja će im poslužiti za njihove reformatorske svrhe. Pedagoški pravac njihovog doba zanosno je pozdravio tu njihovu ideju, koja se je od onda stala vanrednom bujnošću širiti, te je od onda stekla milijune pristaša i fabricirala bezbroj „knjiga za djecu“.

Eto to nas uči povijest omladinske literature. Ona nam jasno pokazuje, kako smo nazadovali u ovoj veoma znamenitoj uzgojnoj grani i kako je krajnje vrijeme, da se na pravi put vrnemo. Knjižarske špekulacije pomnožavaju legiju omladinskih pisaca koliko u Njemačkoj, toliko (u razmjeru dakako) i kod nas. Ne gleda se na estetsku i pedagošku vrijednost knjige, već je dosta, ako je pisac poznat s nakladnikom, ako je prijatelj s kritičarom — pa onda ako je lijep omot na knjizi... Onda se knjiga turi u svijet i niko i ne pita za pošljedice.....

Može li ovako fabricirana knjiga biti „ein unentbehrliches, schwerlich durch etwas anderes zu ersetzendes Hilfsmittel der Erziehung,“ kako to od nje s punim pravom Herbart traži? Može li ovako skovana knjiga biti djetetu ono, što od nje C. Kühner traži, kada veli: Auch giebt es eine Art der Erziehung, die von dem gedruckten Buche fast noch besser vollzogen werden kann, als von dem wirklichen Worte. Gerade die heiligsten Gedanken nämlich sträuben sich oft, laut über die Lippen zu treten, oder werden, wenn sie Auge im Auge hervortreten, nicht ganz unbefangen hingenommen. Das Buch dagegen mit seiner heimlichen Sprache kann die heiligsten Empfindungen wecken und nähren...“ To se osobito tiče erotičkog momenta, gdje nikad ne možemo biti dosta na oprezu; ali gdje ipak nikada ne možemo odobriti dosta puta nespretno prepariranje i prirezivanje klasika.

I C. Kuhn[1]) govori o višim ciljevima omladinske knjige, pa onda kaže, kako se moderni uzgoj slabo brine za stare lijepe narodne basne i priče, te na kraju pita: „Ist diese kühle Haltung der Gegenwart berechtigt?“

Veoma velika znamenitost omladinske literature počinje da zanima pedagoški svijet. Njemačka „Jugendschriften-Warte“ strogim glasom stoji na braniku

[1]) Dr. A. Schmid: Pädag. Encyklopädie III., 2. Aufl. W. Rein: Encyklopädisches Handbuch.

Digitized by Google

i govori jednoj od najpoznatijih spisateljica: „Zum Schriftstellern für die Jugend hält sich jeder für befugt, wenn auch nur seichtes, pikantes Geschwätz oder gar schlüpfriger Klatsch zu Tage gefördert wird.“ Da je pedagogika znanost, koju samo ozbiljnom naukom steći možeš, to još mnogi ne će da vjeruju. Pravo i lijepo dakle kaže „Školski Vjesnik“: Ne ćemo tajiti, da nam se unaprijed stuži, kada nam se u ruke turaju „pjesme za mladež“, jer smo obikli pod tim naslovom — osobito u našem jeziku — nalaziti skup skucanih stihova bez srca i duše, dosadno, u stihove svrstano moralizovanje, u stihove svrstane posve obične i svakidašnje rečenice, dosadne refleksije pedantove o visokim stvarima, do kojih se njegov skučeni duh ne može pravo da zanese, nespretno i bljutavo podražavanje dječijem govoru i mišljenju, mećući u vesele dječije glave sentimentalne misli, kako se samo mogu ragjati u glavi stare guvernante.“[1]) Koliko je tužne istine sadržano u ovo nekoliko rečenica! „Handelt es sich aber um die Auswahl des Lesestoffes, so wird es sich von selbst verstehen, dass den Schülern nur wirklich gut geschriebene Stücke in die Hand gegeben werden dürfen“..... kaže dr. A. Baumeister[2]). Omladinska literatura postala je velika moć u uzgojnom djelovanju, i ako je pomno ne budemo pratili, djelovaće nekontrolirana iz svoga opasnog skrovišta.

Ovo je jedno od najznamenitijih i najozbiljnijih pitanja pedagoške savjesti, ovo je pitanje, koje danas već ima svoju zasebnu literaturu! I pošto je predmet toga pitanja duševni život djece naše, zadubimo se u njega što više, ama vrijedna i prevrijedna je to stvar zanimanja našeg!

Ima li pravo Herbart, kada veli, da je svaka knjiga zazbilja škodljiva, koja nije više nego „prosto neškodljiva?“ Za cijelo da ima, kao što i Rosenkranz pravo reče: „Ništa mladež tako ne pokvari, kao zabava onim, što je osrednje ruke.“ Jer samo ona knjiga valja, koja umije da probudi u djece estetski i etički interes, gdje toga nema, ne pomaže nikoja množina moralnih refleksija, ne pomaže nikoji firnis plemenštine i uzvišene veličine, koja se knjigom prikazuje. Dijete neka rano nauči da promatra svijet i okoliš svoj, neka se u psihičkom mu životu rano probude „der dunklen Gefühle Gewalt, die im Herzen wunderbar schliefen“, neka se kaos njegovog duševnog života pretvori u kosmos svjesnih pojmova.

Sve ovo, što dosele rekosmo, potvrgjuje i jedan od modernih i najvećih pedagoških autoriteta[3]). I on preporučuje narodnu književnost kao najbolju duševnu hranu djece naše, te u to ime osobito naglasuje lijepe riječi Bállaufa o narodnim pričama i pjesmama njemačke literature (Grimm, Gudrun, Nibelungen i t. d.) Njegove se riječi i naše lijepe narodne knjige tiču, pa ćemo ih za to doslovce navesti: „Sie besitzen der Form und Materie nach jene edle Einfalt, welche eine echte Jugendlektüre haben soll; sie sind nüchtern und verständig, aber dabei doch voller Poesie; derb, aber frei von Rohheit; frei von Empfindelei, aber voll Gefühl, und — wenigstens zum Theil — von einem tiefen ethischen Gehalt, ohne jedoch sich auf fades Moralisieren einzulassen.“

*

Omladinska je literatura osim toga znamenit predmet eksperimentalne psihologije. Zaista i ne može ništa da ima toliku vrijednost, kao što je promatranje dojma, što ga ovo ili ono djelo vrši na djetinju dušu. Amerikanci neka nam u tome služe za primjer.

---

[1]) Vidi str. 284. svezak 3. i 4.

[2]) Vidi: Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen. (Dritter Band, Dritte Abtheilung. München 1896.)

[3]) Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik von W. Rein: Jugendlectüre und Schülerbibliotheken.

Digitized by Google

Profesor G. Stanley Hall, predsjednik Clark-sveučilišta u Worcesteru razaslao je na sve psihologe i pedagoge listinu s nizom pitanja, kakav je utjecaj lektire na dječje moralno shvaćanje i njihova djela. Iz odgovora stvoriće se onda eksperimentalna metoda ili pedagoška teorija[1]).

Potreba čitanja, koliko za čitavu masu naroda, toliko za djecu ne da se poreći. Ona je veća, nego što i slutimo, te nas statistika upravo iznenagjuje svojim golemim brojevima. Koliko se samo papira potroši! F. Meyer veli, da ima u samoj Njemačkoj 500 ili 600 tvornica papira, koje godišnjih 4 milijuna centi papira načine Uzmemo li od toga $^2/_3$ za štamparski papir, a arak od 10 *gr.* onda dobijemo silan broj od 12,500.000000 araka, koji se troše na jednu godinu, dakle 33 milijuna araka na jedan dan!! Još nam nešta statistika kazuje: od 1885—1887 ugledalo je svijet u svemu *1381* djelo omladinsko!!

Pa tu da sad izabereš, što valja a što ne valja?!....

Zanimljivo je pismo, što ga Voltaire napisa svojoj ljubimici „Mademoiselle R...“, koja ga upita za savjet, što da odabere za štivo svoje. Evo doslovce, što joj Voltaire savjetova: „.... Je vous invite, Mademoiselle, à ne lire que les ouvrages qui sont depuis longtemps en possession des suffrages du public et dont la réputation n'est point équuivoque Il y en a peu; mais on profite bien davantage en les lisant qu'avec tous les mauvais petits livres dont nous sommes inondés. Les bons auteurs n'ont de l'esprit qu'autant qu'il faut, ne le cherchent jamais, pensent avec bon sens et s'expriment avec clarté; ils ne s'éloignent de la nature, car ils savent ceci: La moindre affectation est un vice. Les Italiens n'ont dégénéré après le Tasse et l'Arioste que parce qu'ils ont voulu avoir trop d'esprit: et les Français sont dans le même cas Voyez, avec quel naturel madame de Sévigné écrit!....

Vous verrez que nos bons écrivains: Fénelon, Racine, Bossuet, Despréaux emploient toujours le mot propre. On s'accoutume à bien parler en lisant souvent ceux qui ont bien écrit; on se fait une habitude d'exprimer simplement et noblement sa pensée sans effort... Il n'en coûte aucune peine de lire ce qui est bon et de ne lire que cela;.....“[2])

Još ima jedna grana poetičke proze, koja zaslužuje, da je na ovom mjestu spomenemo. I ona pripada onoj jeftinoj literarnoj robi, koja raste i buja pod onom poznatom devizom „nur was zieht“. Ko poznaje ukus čitalačke publike, znaće, kako se lako postizavaju sjajni uspjesi, samo ako na jeftinoj knjizi još stoji i reklama „šaljiva priča“, „humoreska“ i t. d. Take su „humoreske“ prava strašila za ljude dobrog literarnog ukusa, a prave su grjehote, ako se još nalaze u pregratku knjiga za omladinu. O, ni u kojoj grani pjesničke proze nema toliko traljavih i siromašnih produkcija, kao baš u humoristici! Pravo reče literarni historik: „Jeder unreife Kopf dünkt sich gut genug, etwas derart zu produciren — oft gerade um so eher, je unreifer er war. —“ Svaki

---

[1]) Vidi o tom: Jugendschriften-Warte. Nr. 11, November 1896. 4. Jahrg.

[2]) Preporučujem Vam, gospogjice, da čitate samo ona djela, koja su već odavna stekla općenito priznanje i koja nijesu na sumnjivu glasu. Malo ima takvih knjiga, ali se njima možemo više okoristiti, nego svom onom množinom, koje nas gotovo poplaviše. Dobri pisci sitnih knjižica primjenjuju onoliko duhovitosti, koliko treba, i ne traže je nigda, misle zdravim razborom i izražavaju se jasno, a ne odmiču se od prirode, jer znaju, da i najmanja afektacija ne valja. Talijani su za to degenerirali poslije Tasa i Ariosta, jer su htjeli biti odviše duhoviti; to vrijedi i za Francuze. Vidite samo, s kakvom ćudi piše madame de Sévigné... Vi ćete vidjeti, da dobri pisci: Fénelon, Racine, Bossuet, Despréaux vazda upotrijebe zgodnu riječ. Čitajući one, koji su dobro pisali, obikavamo se dobro govoriti; zalazi nam u običaj kazivati svoje misli jednostavno i otmeno, bez nasilnosti. — — Nije nikaka muka, čitati ono što je dobro, i ne čitati drugo već to. — — —

Digitized by Google

plitki simplicissimus, kome kadikad kakva idejica mune kroz glavu (a baš ovoj vrsti ljudi vazda se nešta ragja u glavi) odmah misli, da je rogjen humorista. Moderne humoreske jasan su nam dokaz za to, a na po se humoreske „za mladež“. Zar ćemo ovakom hranom oštriti, bistriti njezin duh? U zao čas!

Ovo što vrijedi za omladinsku literaturu, možemo s punim pravom primijeniti i na pučke biblioteke. I ovdje vlada pretjerana težnja za senzacijom i tendencijom, pa je potisla estetski interes. I ovdje ima malo djela, za koja Vilmar želi[1]), da budu „veselje mladosti i zabava starosti, da budu, kao što je svaka narodna poezija, neiscrpivo vrelo čiste naslade i uzvišene pouke“. Isti literarni historik navagja nam nekoliko takvih djela, za što smo mu veoma zahvalni:

Hebel-ov „Schatzkästlein“;

Heinrich Stilling's Jugend von Jung, kome je Goethe pomagao pri tom djelu. Najbolja su prva tri dijela; o njima Vilmar veli, da su izvor najživlje narodne poezije i neiscrpiva, pa vazda na novo pobugjuju, koliko god ih puta na novo čitaš. Za tim:

Immermanns Münchhausen, „taj jedini roman umjetničke vrijednosti našega doba“. (Ove se riječi osobito tiču one epizode o „Lisbeth“; ona onaj ostali dio još natkriljuje);

Peter Schlemichl od Chamissa u poetičkom odijelu alegorije, s klasičnom jednostavnošću jezika.

Pestalozzijevu pripovijetku Lienhardt und Gertrud, što se samo po sebi razumije; a isto tako i

Goetheova: „Herman i Dorothea“, koje je djelo piscu samome u velikoj starosti najdraže bilo izmegju svih njegovih ostalih djela.

To dakako iz ogromne svjetske literature nijesu sva djela, to je samo mig za lakši izbor, kao što Vilmar reče, da i u narodnoj kao što i u omladinskoj knjižnici smiju da budu samo umjetnički lijepa djela. „Denn alles, was das Herz für eine allgemeine Idee höher schlagen lässt, verdoppelt die wahre Kraft des Menschen, seinen Willen;“ pa će i u praktični život ljudi unijeti viši polet.

Upravo se ne može dosta naglasiti sva opasnost onih tobože „moralno-poučnih“ spisa za mladež, gdje ima sila pobožnih pravila, uzdaha, rečenica, samo da se njima pokrije plitkoća prikazivanja i nevaljalost stvari same, koju će slavni pisac pod novim naslovom opet isto tako plitko obnoviti, opet će „seinen Raritätenkarren auf's neue festfahren“ kako zgodno kaže Theden[1]). Pa nam onda navagja upravo drastičan primjer iz Jeremias Gotthelfa. U jednoj od njegovih pripovijesti pita Jakob svoga majstora, kako to, da se kroz čitavu nedjelju u njega tako malo govori o pobožnim stvarima, o kojima se je u nedjelju slušalo prodičiti u crkvi. Majstor mu reče na to škakljivo pitanje krupan odgovor: „Jakob, wenn Ihr ein Stück Speck esset, lasst ihr den Zipfel eine ganze Woche zum Maul heraushängen?“ Pa ga onda poučava, da ko nije nerazborit i nevaljal, taj će u svojim djelima pokazati, je li mu u duši što dobro ili što zlo, a ne samo jezikom. Nabožni razgovori u pripovjestima — kaže — plivaju samo ozgor, „gleich den glänzenden Fettaugen“, koje se mogu lako žlicom izgrabiti, pa onda ostane mršava hrana. Tako je isto i sa humoristikom i sa onim pripovjestima, gdje se misli utjecati na čuvstvo djece ili gdje ih mislimo poučavati bilo u čemu. Djeca obično prelete stvar, a ona namjera, koju je pripovijest imala, omakne se niz njihovu dušu, jer nije bila pronikla pripovijest, već je samo plivala na površju. Djeca se za ovaku robu ne mogu zanijeti, a to joj je vazda najbolja kritika. „Nur wenn die Zuhörer mit weit geöffneten Augen dir starr in's Gesicht blicken; wenn ihnen bei ergreifenden

[1]) Führer durch die Jugendlitteratur. Hamburg 1883.

Digitized by Google

Scenen die Thränen in die Augen treten; wenn sie bei heiteren Bildern lachend und jubilierend vom Stuhle aufspringen; wenn sie oft mit hineinreden, jetzt unwillkürlich rufen: „Ach, wie gut“, und dann wieder: „Ach Gott! Ach Gott!“, dann — ist's das Rechte, dann bist du im Stande, sie durch deine Erzählungen immer weiser, besser und glücklicher zu machen.“ (Oppell). Neki misle, da stil za djecu ne mora biti osobit. O ali se ljuto varaju! Ali ljuto griješe! Ne samo gramatički već i logički valja da je pravilan, no na žalost malo njih tako misli. Prikazivanje neka je jednostavno kao narodna pjesma, ali bez trivialnosti, neka je glatko, ali ne olizano; neka je jasno i providno, ali ne plitko; neka je djetinje ali ne djetinjasto, neka je snažno i živo, ali mirno, ne sentimentalno; neka je toplo, ali ne mlako. Pravo kaže Herbart: „Dječak se nerado ćuti malenim, htio bi već biti „veliki“, pogled mu je daleko viši, nego on sam....“

I nehotice sjećam se ovdje svih onih protivnika narodnih bajki i priča, a megju njima ima baš i uvaženih pedagoga. Campe, Rousseau, Schrader[1]) Curtmann[2]) Oppel[3]), svi su ovo znameniti protivnici bajki i priča u uzgoju. No mi ćemo mirne duše pristati uz množinu onih, koji im cijene pedagošku vrijednost u uzgoju. Ama i na našoj su strani dična imena, ne bojimo se za to! Evo Ziller[4]) Bogumil Goltz, Niemeyer (p. 118.) pa Herder, koji prekrasno govori, da je čitav ljudski rod već tako organizovan, da bez poezije ne može živjeti. Njegov um sebi stvara fikcije, jer ne može da bude bez poezije. Kada ti duša pjeva, a razum je u tom potpomaže — eto to ti je već sreća našeg života! Dijete nije nikada sretnije, nego kada imaginira i kada sebe samo mišlju zanese u tugje situacije i osobe. „Wo aber in der Jugend die Empfänglichkeit für dichterische Tiefe und Schönheit nicht gefördert wird, da ist es fraglos, dass das spätere Alter jeden Sinn für Poesie verloren hat.“ (Niemeyer.)

Koliko god mi dakle željeli, da nam djeca tijelo vježbaju u igri, odmoru i na čistom zraku, toliko moramo željeti, da se drugi put opet saberu i da obiknu tihom, ozbiljnom radu, da zavole lijepu knjigu ne samo u školi, već i u privatnoj naobrazbi. „Nicht viel lesen, sondern gut Ding viel und oft lesen, macht fromm und klug dazu“, kazao je Luter, pa onda na drugom mjestu dodaje, „O kako mi je žao, što nijesam u djetinjstvu više pjesnika i priča čitao, i što me ih niko nije učio[5])!“

---

[1]) Lehrbuch der Erziehung und des Unterrichts. Leipzig 1866, Bd. II., pag. 225.
[2]) Buch der Eltern, pag. 132 ff.
[3]) Erziehungs- und Unterrichtslehre. Berlin 1876., Seite 80.
[4]) Vgl. Ziller's „Grundlegung zur Lehre vom erziehenden Unterricht“. Leipzig 1865.
[5]) Geschichte der deutschen Jugendlitteratur von Dr. Ludwig Berthold. Berlin 1882.

Zemaljska štamparija u Sarajevu.

15. VI. 1929

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

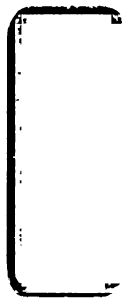

Digitized by Google

J 5097

Digitized by Google